

**MÜFTÜLERİN EVLENME MEMURLARI ARASINA KATILMASI
HAKKINDA GÜNCEL HUKUKİ GELİŞMELER VE ÖNERİLER*****RECENT LEGAL DEVELOPMENTS AND SUGGESTIONS ON THE PARTICIPATION OF
MUFTIS AMONG THE REGISTRARS**

Özlem TÜZÜNER**

 <https://doi.org/10.21492/inuhfd.578277>**Makale Bilgi**

Gönderilme: 15/06/2019
Kabul: 03/12/2019

Anahtar Kelimeler

Müftülerin
Evlendirme
Memurlar, Arasına
Katılması,
Resmî Nikâh Yetkisi
Hakkında Genelge,
Anayasa'nın
174'üncü
Maddesinin 4'üncü
Bendi,
Türk Medenî
Kanunu'nun
143'üncü
Maddesinin 2'inci
Fıkrası,
Normlar Hiyerarşisi,
Kayıt, Bina,
inanç Özgürlüğü

Özet

Kadın evlilik hukuku kaynaklı, yasal hakları kavranması, ancak nişanlama veya evlenme sözleşmelerinden geçer. Türkiye'de, sâlim Aile Hukuku'nun sosyal yaşamda tezahürü doğaldır. Bu tezahürde, bilinçsiz tatbik, kadınların mağduriyetine sebep olmuştur. Şer'î dinî nikâh huzurunda eşlerle birlikte yaşam, kadın evlenme kaynaklı haklarından mahrum kalmıştır. Müftülerin evlendirme memurları arasında katılması, bu mahrumiyeti azaltabilir. Müftülerin evlendirme memurları arasında katılması, hedefiyle, Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Evlendirme Yönetmeliği içinde de işbirlikler gerçekleştirilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı, Resmî Nikâh Yetkisi Hakkında Genelge yayımlamıştır. Türk Medenî Kanunu'nun 143'üncü maddesinin 2'inci fıkrası, evlenmenin dinî töreninin ancak resmî nikâhtan sonra yapılabilmesi düzenler. Bu madde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın hiyerarşik koruması altında değildir. Müftülerce yönetilen nikâh merasiminin dinî değer taşımadığı söylenemez. Ancak genelge merkezinde müftü huzur ve yönetiminde gerçekleştirilen nikâh, hiç şüphesiz evlenmenin dinî ve resmî törenlerinin eş zamanlı birleşimi anlamına gelir. Bu birleşim, normlar hiyerarşisini, özellikle Anayasa'nın 174'üncü maddesinin 4'üncü bendini ve Türk Medenî Kanunu'nun 143'üncü maddesinin 2'inci fıkrasını ihlâl eder. İlgili genelgeye göre nikâh merasimi, doğrudan olarak sâlimin gerektirdiği hadis ve dualar marifetiyle başarılan sonuçlandırılır. Genelgenin bazı ekleri, önce Arapça, sonra Türkçe dilindedir. Anayasa Mahkemesi, müftülerin evlendirme memurları arasında katılması, hakkındaki iptal istemini oybirliğiyle reddetmiştir. Oysa iki ihtimalden biri seçilebilirdi: Anayasa'nın 174'üncü maddesinin 4'üncü bendi korumasındaki Türk Medenî Kanunu'nun 143'üncü maddesinin 2'inci fıkrasının müdahale edilebilirdiği veya ilgili genelgede evlenmenin dinî ve resmî törenlerinin kronolojik ayrışmasıyla öncelik sonralık sıralamasına özen gösterilebilirdi. İngiliz Aile Hukukunda mabetlerin yöneticileri, uygun mekânlarda, resmî sayılan dinî nikâh kayıtları, için bina olarak kayıt ettirebilir. İngiltere'de, dinî nikâhın resmîleşmesinde, Hristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet ayrımları, gözetilmeksizin, kayıt, evlilik, kayıt, bina ve evlendirmeye yetkili kişiler terimleri ön plandadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde, müftülerin evlendirme memurları arasında katılmasıyla sâlimin Sünnî boyutu yaygınlaştırmak için tatmin edilmiştir. Etkilik ve inanç özgürlüğüne ilişkin ümitsizlik, Türk Aile Hukuku, resmî kabul edilen dinî nikâh merasimi çerçevesini genişletirken, uygun şartlar oluştuğunda, diğer dinler yanısıra, sâlimin Alevî ve İbâdi boyutları da dikkate alınabilir.

* Bu çalışmada, 2. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumunda, Ankara'da, 8 Mart 2019 tarihinde sunulmuş bildiri özeti çerçevesinde, yayımlanmamış ve yayımlanmamış, tam metnin, gerek de iniltilerek, gerek geni letilerek, ara tırma makalesi formuna ula tırılm, hâlidir.

** Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Aile Hukuku ABD.

 ozlemtuzuner@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5575-3400>

Article Info

Received: 15/06/2019

Accepted: 03/12/2019

Keywords

Participation of Muftis Among The Registrars, Circular on The Official Marriage Authority, Fourth Paragraph of Article 174 of The Constitution, Second Paragraph of Article 143 of The Turkish Civil Code, Hierarchy of Norms, Registered Building, Freedom of Belief.

Abstract

Women can obtain legal rights based on marriage law only through official engagement or marriage contract. Extramarital union, only by having religious ceremony of marriage, causes the deprivation of family law rights. Including muftis among the registrars may reduce this deprivation. For the participation of muftis among the registrars, amendments were made in the Law on Civil Registration Services and the Marriage Regulation. The Presidency of Religious Affairs published the Circular on the Official Marriage Authority. The marriage carried out by the Mufti according to the mentioned circular refers to the simultaneous unification of the religious and official ceremonies. The mentioned simultaneous unification violates the hierarchy of norms, especially the fourth paragraph of article 174 of the Constitution and the second paragraph of article 143 of the Turkish Civil Code. According to the relevant circular, marriage ceremony begins and ends with the hadith and prayers required by Islam. The annexes of the Circular are written first in Arabic and then in Turkish. The Constitutional Court, unanimously, rejected the annulment request for the participation of muftis among the registrars. However, in the relevant circular, attention could be paid to the priority sequencing and chronological divergence of the religious and official ceremonies of marriage. In the United Kingdom, in the formalization of religious marriage, the terms of registered marriage, registered building and the authorized person are in the foreground, regardless of Christianity, Judaism or Islam distinction. In Republic of Turkey, The Sunni dimension of Islam has been deservedly satisfied with the participation of muftis among the registrars. In the project of the secularism and the freedom of belief, as Turkish family law expands the circle of officially recognized marriage ceremonies, when the appropriate conditions arise, not only other religions, but also the Alevi and Shia dimension of Islam can be taken into account.

I. G R

Müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ımas, 2017 y,l, sonunda gerçeyle en önemli yasal geli me dir. Bu yasal geli me, kad,n ve çocu un korunmas, noktas,nda, isabetli ad,m telakki edilebilir. S,rif dinî nikâh huzurunda e iyle birlikte ya am, kad,n,n evlenme kaynakl, haklar,ndan mahrum kalmas,, Türk Aile Hukukuğunun maruf problemlerinden biridir. Öyle ki mülga Türk Kanunu Medenisi¹ döneminde, kanun koyucu, s,rif bu mahrumiyeti azaltmak ad,na, dinî nikâhl, olsun olmas,n, kanunen evlili e uygun fiilî birlikliklerden çocuk meydana geldi inde, bu birlikteli in resmî evlilik olarak kaydedilmesini ve çocu un ise evlilik içi do mu say,ımas,n, sa lam, t., K,sacas,, 1981 ve 1991 y,ıllar,nda be er y,l sureli yürürlü e konulan öBir Evlenme Akdine Dayanmayan Birle melerden Do an Çocuklar,n Neseplerinin Düzeltilmesine ve Bu Birle melerin Evlilik Olarak Tescillerine li kin Kanunö isimli iki özel kanunla, idarî yolla evliliklerin kay,t edilmesi suretiyle çocuklar,n nesepleri düzeltilmi ti². Esasen müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ımas,yıla, bu defa ba tan müdahale edilerek, söz konusu mahrumiyetin kaynaktan giderilmesi veya azalt,ımas, hedeflenmi olabilir.

Müftü, hem çözüm misyonuyla fetva verir, hem de günlük ihtilaflar,n hâlline odaklanarak özel meselelerde dan, manl,k sunar³. Müftülükler, aile ve dinî rehberlik bürolar,yıla, evlilik içinde ya anan sorunlar,n tatl,ya ba lanmas, yönünde dan, manl,k hizmeti zaten sunuyordu⁴. 2017 y,l, sonunda gerçeyle en yasal geli meyle art,k, evlenme akdinin kurulu unda, daha do rusu varl,k kazanmas,nda da söz sahibi oldular.

Müftülere bah edilen evlendirme yetkisi, öncelikle normlar hiyerar isinin millî zirvesini i gal eden Türkiye Cumhuriyeti Anayasas,⁵ çerçevesinde de erlendirilmelidir. Gerek genel kanun mertebesinde Türk Medenî Kanunu⁶, gerek Türk Medenî Kanunuına nazaran özel hüküm statüsünü i gal eden Nüfus Hizmetleri Kanunu⁷ ile Evlendirme Yönetmeli ini⁸ ilgilendirmektedir. Mezkûr hukukî de i ikli i sa layan süreç, a a ,da ilk ba l,k alt,nda özetlenecektir. Söz konusu hukukî de i ikli in tan,t,ımas, yan, s,ra uygulamada yer edinmesi ad,na Diyanet leri Ba kanl, , içinde çe itli e itimler, ilânlar ve idarî düzenlemeler gerçeyle tirilmi tir. Di er taraftan, Cumhuriyet Halk Partisiin Anayasa Mahkemesiinde ikame etti i iptal davas, sonuçlanm, t,r. te bu güncel geli meler, ikinci bölümde aktar,lacakt,r. Üçüncü bölümde, müftülük statüsünün hitap etti i slâm inanc,n,n do al olarak bask,nla an cephesine i aret edilecektir⁹. Nikâh merasimi konusunda, slâm dininin Sünnî boyutu özel olarak seçilip lay,k,yıla tatmin edilmekle, di er inanç ve din mensubu ki ilerin inanç ve dinlerine uygun resmî nikâh konusundaki ihtiyaçlar,n,n zamanla giderilebilece i dü üncesi aç,klanacakt,r.

nanç özgürlü ü perspektifinde de erlendirmelerde bulunulurken, Birle ik Krall,k Aile Hukukuından feyz al,nacakt,r. ngiliz Aile Hukukuıyla mukayese yap,l,rken, Türkiye Cumhuriyetiin evlenme akdi hususundaki milletleraras, taahhüdü de hesaba kat,ılarak, yak,n gelece e hitap eden önerilerde bulunulacakt,r.

bu çal, mada ula ,lan neticeler vurgulanarak, mutad akademik bütünsellik, sonuç bölümünde tamamlanacakt,r. Nihayet, müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ımas,yıla Türk Aile Hukukuında gerçeyle en özgün ilerlemenin, anayasal inanç ve din özgürlü ünü çok boyutlu temin edecek yelpazede geni letilmesi temennisi yinelenecektir.

¹RG: 4.4.1926, 339; Mülga 743 Say,l, Kanun.

²RG: 22.9.1981, 17466; Mülga 2526 Say,l, Kanun. RG: 16.5.1991, 20873; Mülga 3716 Say,l, Kanun.

³SÜTCÜ, Mehmet Sait: öOsmanl, Devletiinde Müftülük Kurumu: Anadolu Müftüleriö, Tarih Okulu Dergisi, Aral,k 2017, 10(32), s.461, 462, <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1167> (ET. 2.4.2019).

⁴AYBEY, Salih: öMüftülüklere Gelen Evlilikle İlgili Sorunlar,n Çözümünde Dinî Dan, manl, ,n Rolüö, Uluslararası Sosyal Ara tırmalar Dergisi, 2016, 9(44), s.1327-1329.

⁵RG: 9.11.1982, 17863; 2709 Say,l, Kanun.

⁶RG: 8.12.2001, 24607; 4721 Say,l, Kanun.

⁷RG: 29.4.2006, 26153; 5490 Say,l, Kanun. Mevzuat Bilgi Sistemi: ö5490 Say,l, Nüfus Hizmetleri Kanunu (De i iklik lenmi Hâli)ö, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5490.pdf> (ET. 9.3.2019).

⁸RG: 7.11.1985, 18921; 85/9747 Say,l, Bakanlar Kurulu Karar,. Mevzuat Bilgi Sistemi: öEvlendirme Yönetmeli i (De i iklik lenmi Hâli)ö, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.859747.pdf> (ET. 9.3.2019).

⁹SARIKAYA, Saffet Mehmet: öDiyanet leri Ba kanl, , Yay,nlar,nda Mezhebî Tutum ve E ilimlerö, slâmî Ara tırmalar Dergisi (*Journal of Islamic Research*), 2018, 29(2), s.271, 272, 284, 285. Ayr,ca bkz. KUTLU, Sönmez: öDiyanet leri Ba kanl, , ve slâm çi Dinî Gruplarla (Mezhep ve Tarikatlar) li kileriö, Dinî Ara tırmalar Dergisi (*Journal of Religious Studies*), 2009 (Ocak-Nisan), 12(33), s.107-127.

II. MÜFTÜLER N EVLENDİRME MEMURLARI ARASINA KATILMASINI SA LAYAN YASAL SÜREÇ

Müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ımas,n, sa layan yasal süreç, yak,n tarihli bir monografide ayr,nt,l, aktar,ılmakta ve ele tirilmektedir. Müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ımas, konusundaki güncel geli melere geçmeden önce, an,lan monografiden esinlenerek, evlendirme memurlar,n, müftülerle geni leten hukukî proses özetlenebilir¹⁰.

Türk Medenî Kanunu, 134üncü maddesinin 2üncü fıkrasında, evlendirme memurlar,n,, *öbelediye bulunan yerlerde belediye ba kan, veya bu i le görevlendirece i memur, köylerde muhtarö* ekinde tan,mılar. Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 22üncü maddesinin 2üncü fıkrasında, da, buna paralel düzenlemeyi haızdı. 7039 Say,l, Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Baz, Kanunlarda De i iklik Yap,ımas,na Dair Kanun¹¹ bu paralelli i bozdu. 7039 Say,l, Kanun, 6üncü, maddesinde, müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ımas,n, sa layan u k,sa cümleye yer vermektedir: *ö5490 Say,l, Kanun'un 22üncü maddesinin 2üncü fıkrasında,na öd, temsilciliklereö ibaresinden sonra gelmek üzere ö, il ve ilçe müftülüklerineö ibaresi eklenmi tirö. Böylece, Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 22üncü maddesinin 2üncü fıkrasında,n,n 2üncü cümlesi u ekli ald,: öBakanl,k, il nüfus ve vatanda l,k müdürlüklerine, nüfus müdürlüklerine ve d, temsilciliklere, il ve ilçe müftülüklerine evlendirme memurlu u yetkisi ve görevi verebilirö.*

Nüfus Hizmetleri Kanunu akabinde, Evlendirme Yönetmeli i de i tirildi. Evlendirme Yönetmeli içinde De i iklik Yap,ımas,na Dair Yönetmelik¹², ilk üç maddesinde, Evlendirme Yönetmeli için 7, 8 ve 9üncü maddelerine ekler getirmektedir. Bu ekler, madde numaras,na göre öyle s,ralanabilir:

öBakanl,k; ... il ve ilçe müftülüklerine evlendirme görev ve yetkisi verebilirö; ö l ve ilçe müftülüklerinde evlendirme memurlu u yetkisi verilecek personel Bakanl,kça belirlenirö; öBu Yönetmelik hükümlerine göre kendilerine evlendirme memurlu u yetkisi verilen görevlilerin bu yetkileri; ... müftülük görevlileri için il, ilçe, belediye ve köy hudutlar, ile s,n,r,l,d,rö.

Evlendirme Yönetmeli içinde De i iklik Yap,ımas,na Dair Yönetmeliğin 6üncü, maddesi, Evlendirme Yönetmeli için 36üncü, maddesine, *ö l ve ilçe müftülükleri ile belediyeler ise kendilerine ait evlendirme kütük defterlerini kendi ar ivlerinde saklarlarö* fıkrasında, eklemi tir.

Evlendirme Yönetmeli içinde De i iklik Yap,ımas,na Dair Yönetmeliğin 9üncü maddesiyle, Evlendirme Yönetmeli için 56üncü, maddesinde de de i ikli e gidilmi tir. Buna göre, evli olmas,na ra men yeniden evlenen veya muhabat,n,n evli oldu unu bile bile onunla evlenen ki iler hakkında, Türk Ceza Kanunu'nun 230üncü maddesi uyar,nca i lem yap,ılmak üzere Cumhuriyet Savc,l, ,öna suçu ihbar yükümlülü ü bâkidir. Buna kar ,l,k, Evlendirme Yönetmeli için 56üncü, maddesinin,

öevlenme akdinin kanuna göre yap,lm, oldu unu gösteren kâ ,d, görmeden evlenme için dinî merasim yapanlar ile aralar,nda evlenme akdi olmaks,z,n evlenmenin dinî merasimini yapt,ran erkek ve kad,nlar ve muttali olduklar, hususu yetkili mercilere bildirmekte ihmâl gösterenler hakkında 765 Say,l, Türk Ceza Kanunu'nun 237üncü maddesine göre i lem yap,ılmak üzere durum belgelerle cumhuriyet savc,l,klar,na intikal ettirilirö k,sm, art,k mülgad,r.

Evlendirme Yönetmeli için 56üncü, maddesinin son an,lan k,sm,n,n yürürlükten kald,r,ımas,n,n sebebi, evlenmenin resmî töreninden önce dinî töreninin yap,ımas,n,n suç olmaktan ç,kmas,d,r. öyle ki, mülga Türk Ceza Kanunu'nun¹³ 237üncü maddesine denk dü en yürürlükteki Türk Ceza Kanunu'nun¹⁴ 230üncü maddesinin 5 ve 6üncü, fıkralar, Anayasa Mahkemesi taraf,ndan iptal edilmi tir¹⁵.

çileri Bakanl, ,ö,n 30.11.2017 tarihli ve 132911 say,l, oluru, evlendirme memurlu u

¹⁰TÜZÜNER, Özlem: Müftülerin Evlendirme Memurlar, Aras,na Kat,ımas,, Aristo, 1. Bask,, stanbul 2018, s.9-12.

¹¹RG: 3.11.2017, 30229; 7039 Say,l, Kanun. Mevzuat Bilgi Sistemi: ö7039 Say,l, Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Baz, Kanunlarda De i iklik Yap,ımas,na Dair Kanunö, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/11/201711103-16.htm> (ET. 9.3.2019).

¹²2017/11079 Say,l, Bakanlar Kurulu Karar,. Mevzuat Bilgi Sistemi: öEvlendirme Yönetmeli içinde De i iklik Yap,ımas,na Dair Yönetmelikö, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150210-4.htm> (ET. 9.3.2019).

¹³RG: 13.3.1926, 320; 765 Say,l, Kanun.

¹⁴RG: 12.10.2004, 25611; 5237 Say,l, Kanun.

¹⁵AYM., E. 2014/36, K. 2015/51, T.27.5.2015 (RG: 10.6.2015, 29382),

<http://www.kararlar.yeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/c03385ce-d1d6-49fd-8393-1382ebd7445f?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (ET. 9.3.2019).

yetkisinin il ve ilçe müftülerine tanındı, hususunu yinelemektedir. İleri Bakanlık, önün anılan oluru üzerine, Diyanet İleri Bakanlık, il ve ilçe müftülerine hitaben Resmî Nikâh Yetkisi Hakkında 2018/1 Sayılı Genelge¹⁶ yayımlanmıştır. İleri Bakanlık, önün 30.11.2017 tarihli ve 132911 sayılı oluru internet üzerinden ulaşılamamaktadır. Böyle bir olurun varlığı, Diyanet İleri Bakanlık, önün ilgili genelgesinin bağlamından anlaşılır.

2018/1 Sayılı Genelge, Türk Medenî Kanununun belirlediği evlenme engellerini tekrar ettiği gibi, müftülerin nikâh merasimini nasıl icra edeceği sorusunu, gerek maddeleriyle, gerek ekleriyle, ayrıntılı cevaplayıp müftülere hitaben tekiple tirir.

III. GÜNCEL GELİMLER ve ELE T R LER

Türkiye Cumhuriyetinde, resmî nikâhla yetinmeyip dinî nikâh, ayrıca tatbik ettiren evli çiftlerin bulunduğu malumdur. Dinî nikâha, halk arasındaki adıyla imam nikâhı, tamamlayıcı olarak meyleden kesimde, tek başına resmî nikâh, psikolojik olarak kâfi görmeyenler bulunur¹⁷. Evlenmenin dinî törenine tamamlayıcı olarak ihtiyaç duyan kesim, yalnızca Sünnî Müslümanlardan ibaret değildir. Evlenmenin dinî törenine tamamlayıcı olarak gereksinim duyanlar arasında, Sünnî Müslümanlara ek olarak, Sünnî olmayan Müslümanlar, Hristiyan ve Yahudiler de eklenebilir. Hiç üphesiz, Diyanet İleri Bakanlık, dâhilinde müftülerin evlendirme memurları, arasında katılmasın, kural olarak, olayların büyük çoğunluğunda, ihtiyaçlı kesimin Sünnî çoğunluğu ödüllendirilmiştir¹⁸.

Türkiye Cumhuriyetinde, evlenmenin dinî törenine tamamlayıcı olarak ihtiyaç duyanlar kesiminin çoğunluğu, pek tabii ki Sünnî Müslümanlar olacaktır. Ne var ki, çoğunluğu öncelikli değil de yegâne hedef kitle kabul edilmesi, kısacası, sadece çoğunluğu ihtiyaçlarının tatmin edilmesiyle yetinilmesi, bu konuda daha geniş yelpaze hedeflenmemesi ele tirilebilir. Bu bakımdan, açısında, ağırlıklı olarak, Resmî Nikâh Yetkisi Hakkında Genelge akabinde meydana gelen güncel gelişmelere, özellikle 6.12.2018 tarihli Anayasa Mahkemesi içtihadı¹⁹ yer verilecektir. Ardından, söz konusu Anayasa Mahkemesi içtihadı, medenî hukukun temel ilke ve kuralları, içinde tenkit edilecektir.

A. 2018/1 Sayılı Genelge Akabinde Meydana Gelen Gelişmeler, Özellikle Anayasa Mahkemesinin İhtisali Talebini Reddetmesi

Diyanet İleri Bakanlık, Resmî Nikâh Yetkisi Hakkında Genelgeyi yayımladığıktan sonra, söz konusu hukukî düzenlemelerin uygulanmasında yer edinmesi adına, kurum içinde çeşitli eğitimler ve idarî düzenlemeler gerçekleştirildiği gibi, vatandaşlara hitap eden ilânlar verme yoluna da gitmiştir. Öncelikle, defter ve cüzdanların basılması, hazırlanması, il ve ilçe müftülerine teslim edilmesi tamamlandı. Ardından, il ve ilçe müftülerinin bu konuda ayrıntılı bilgilendirilmesi ve eğitilmesi sağlandı²⁰. Daha sonra, il ve ilçe müftülükleri, web sitelerinde, evlendirme işlemi icra ettiklerini dile getiren, ayrıca gerekli belgeleri sayan ve

¹⁶Diyanet İleri Bakanlık, :öDiyanet İleri Bakanlık, öndan 2018/1 (69097877-204-E.13744) Sayılı ve 1.2.2018 Tarihli Resmî Nikâh Yetkisi Hakkında Genelge, https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/N_KAH%20GENELGES.pdf (ET. 9.3.2019).

¹⁷L V, Cemil: öGünümüzde İmam Nikâhına Yöneli İlerin Gereğçeleri ve Resmî Nikâh İle İmam Nikâhının Farklı Açısından Karşılaştırılması, ö Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013, 1(2), s.165, 166.

¹⁸Diyanet İleri Bakanlık, önün ağırlıklı olarak Hanefî mezihimli olduğu yönünde ayrıntılı araştırmaya için bkz. SARIKAYA, s.270, 271, 284, 285. Ayrıca bkz. öYapılan araştırmalar, vatandaşlara nazaran bugün Diyanet İleri Bakanlık, önün Türkiye'de İslâm mensuplarının eğitim ve tatmin edici hizmet sunamadığı, ve bu konuda yasal sorunlar dolayısıyla kuruluğunda hedeflenen gerçekle İlevine yerine getiremediğini göstermektedir (KUTLU, s.126).

¹⁹AYM., E.2017/180, K.2018/109, T.6.12.2018 (RG: 23.1.2019, S.30664), <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/594d6ee8-d368-4bfe-b19f-2832f2c979cb?excludeGercek=False&wordsOnly=False> (ET. 15.3.2019).

²⁰Örnek olarak bkz. İstanbul Müftülüğü: öİstanbul Müftülüğü Personeline Nikâh İşlemleri Eğitimi, <https://istanbul.diyaret.gov.tr/Sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&contentid=998> (HYT. 8.5.2018; ET. 9.3.2019). Aydın Valiliği: öMüftülük Personeli Evlendirme Memurlarını Eğitimi, <http://www.kosk.gov.tr/muftuluk-personeli-evlendirme-memurlugu-egitimi-04-08-aralik> (HYT. 12.12.2017; ET. 9.3.2019). Rize Valiliği: öİl Müftülük Personeli Evlendirme Yönetmeliğini Eğitimi, <http://www.rizenufus.gov.tr/Haber/II-Muftuluk-Personeli-Evlendirme-Yonetmeliği-Egitimi-87.html> (HYT. 6.12.2017; ET. 9.3.2019). Milliyet: öEvlenme Kütük Defteri Müftüye Teslim Edildi, <http://www.milliyet.com.tr/evlenme-kutuk-defteri-muftuye-teslim-adiyaman-yerelhaber-2451540/> (HYT. 7.12.2017; ET. 9.3.2019).

ücretleri s,ralayan ilânlar vermi tir²¹. Söz konusu yasal geli me, Türk doktrinini de harekete geçirmi tir. İlk yay,mlanan makaleye göre, evlendirme memurlar, aras,na müftünün kat,ımas,, Türkiye Cumhuriyeti Anayasas,ında²² ifadesini bulan ink,lap kanunlar,na ayk,r,d,r. Laiklik ilkesinin en önemli timsali olan Türk Medenî Kanunu'nu de i tiremeyenler, Nüfus Hizmetleri Kanunu'na ekleme yaparak laik medenî hukuk sistemini bozmaya çal, maktad,r²³.

Türkiye Barolar Birli i de, mevzu bahis kanun ve yönetmelik de i ikli ini Anayasa'n, özüne ayk,r, bulmu tur²⁴. Böylece, müftülere evlendirme yetkisi bah edilmesine kar , ilk tepkiler, mezkûr de i ikli i, Türkiye Cumhuriyeti'nin milletleraras, sözleşmelerden do an yükümlülüklerine; ayr,ca, Anayasa'n, 174'üncü maddesinin 4'üncü bendi korumas,ındaki Türk Medenî Kanunu'nun 143'üncü maddesinin 2'inci fıkras,na ayk,r, bulmak merkezindedir²⁵.

İlk yay,mlanan monografide ise, müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ımas,, Türkiye'ye özgü yasal geli me olarak yerinde bulunurken, kanun yapma tekni ine, normlar hiyerar isine ve *ratio legis* özenilmemesi bak,m,ndan ele tirilmi tir²⁶.

Kutupla t,rmaya yönelik söylemlerin k,nanmas,yla birlikte, *öResmî nikâh Kanunî Süleyman zaman,ndan beri hissedilen hukukî bir ihtiyaç*,rö ve *öMedenî Kanun geçerlidirö* savlar,yla müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ımas,n, onaylayan ba ka görü an,labilir²⁷.

Müftülere evlendirme yetkisi tan,nmas,n, isabetli bulan di er görü , slâm Aile Hukuku aç,s,ndan kar ,la ,lacak sorunlar, ortaya koymaktad,r. Özellikle, Türk Medenî Kanunu'nda ve dolay,s,yla müftü taraf,ndan varl,k kazand,r,lan nikâhta da, kad,n ve erkek ahitler aras, e itli in, mehir bulunmamas,n,n, süt akrabal, ,n,n evlenme engeli say,lmamas,n,n; buna kar ,l,k, evlât edinmenin evlenme manileri aras,nda yer almas,n,n, slâm Aile Hukuku aç,s,ndan sebep olabilece i problemlere dikkat çekilmektedir²⁸.

Aile hukuku ders kitaplar, tetkik edildi inde, biri hariç tüm eserlerin 2018 bask,lar,nda, müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ıld, , hususundan bahsedilmemi tir. 2019 bask,lar,na gelindi inde, art,k il ve ilçe müftülerinin evlendirme memuru k,l,nd, , aktar,l,rken, herhangi yorumda bulunulmamaktad,r²⁹. Aile hukuku ders kitaplar,n,n biri hariç 2018 bask,lar,n,n tamam,nda i bu konuya de inilmeyip 2019 bask,lar,nda yer verilmesi ekinde gözlemlenen bir y,ll,k tehirin bilinçli oldu u dü ünülmektedir. Do al olarak, Anayasa Mahkemesi içtihad,n,n beklendi i; 6.12.2018 tarihli Anayasa Mahkemesi içtihad,yla olu an hukukî netlik üzerine, ders kitaplar,na, ayd,nlat,c, bilgilerin derç edildi i tahmin edilir. Her hâlde, e cinsel birlikteliklerden anonim soyba , uygulamalar,na pek çok hayatî meseleye dokunan aile hukuku ders kitaplar,nda, bu konunun yorumsuz b,rak,ımas,, akademik çekingenlikten ziyade, yer darl, ,nda kayna ,n, bulabilir.

²¹Örnek olarak bkz. Fatih Müftülü ü: *öNikâh lemi için Gerekli Belgelerö*, <https://istanbul.diyaret.gov.tr/fatih/Sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=754&MenuCategory=Kurumsal> (HYT. 12.4.2018; ET. 13.3.2019). Bak,rköy Müftülü ü: *öNikâh lemi için Gerekli Belgelerö*, <https://istanbul.diyaret.gov.tr/bakirkoy/Sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=236&MenuCategory=Kurumsal> (HYT. 16.7.2018; ET. 13.3.2019). Kastamonu Müftülü ü: *öNikâh lemi için Gerekli Belgelerö*, <https://kastamonu.diyaret.gov.tr/catalzeytin/Sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=nikah-islemleri&MenuCategory=Kurumsal> (HYT. 23.10.2018; ET. 13.3.2019).

²²RG: 9.11.1982, 17863; 2709 Say,l, Kanun.

²³ÖZEL, Sibel: *öMüftülüklerle Nikâh K,yma Yetkisinin Verilmesiö*, Baro Birlik Dergisi, 2017, S.30, s.21.

²⁴Türkiye Barolar Birli i: *öMüftülük Nikâh,n,n Resmile tirilmesi Toplum Bölme Yöneliktirö*, Baro Birlik Dergisi, 2017, S.30, s.19, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/muftuluk-nikahinin-resmilestirilmesi-toplumu-bolmeye-yonelik-77907> (YT. 26.7.2017; ET. 8.6.2019).

²⁵ÖZEL, *öMüftülüklerle Nikâh K,yma Yetkisinin Verilmesiö*, s.21, 22. Ayn, yönde bkz. EN, Ersan: *öResmî Nikâhö*, <http://www.hukukihaber.net/resmi-nikah-makale,5462.html> (YT. 5.10.2017; ET. 13.3.2019).

²⁶TÜZÜNER, s.38-58.

²⁷AKYOL, Taha: *öMüftü Nikâh,ö*, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/muftu-nikahi-40612802> (YT. 17.10.2017; ET. 13.3.2019).

²⁸UYANIK, Zeki: *öMüftülüklerle Resmî Nikâh K,yma Yetkisinin Verilmesi ve slâm Hukuku Aç,s,ndan Uygulamada Kar ,la ,labilecek Muhtemel Problemlerö*, slâm Hukuku Ara t,rmalar, Dergisi, 2018, S.31, s.400-402, 404, 405, 408, 409. ER NÇ, Muhammed: *öDinî Nikâh-Resmî Nikâh Kar ,la t,rmalar, ve Müftülere Nikâh Görevinin Verilmesiö*, slâm Hukuku Ara t,rmalar, Dergisi, 2017, S.30, s.305-322. Ayn, yönde ayr,ca bkz. TÜZÜNER, s.38-45.

²⁹DURAL, Mustafa/Ö ÜZ, Tufan/GÜMÜ , Mustafa Alper: *Türk Özel Hukuku, C.III, Aile Hukuku, Filiz, 14. Bask., İstanbul 2019*, prg. 337, n. 125a. ERDEM, Mehmet: *Aile Hukuku, Seçkin, 2. Bask., Ankara 2019*, s.63. AKINTÜRK, Turgut/ATE , Derya: *Türk Medenî Hukuku, C.II, Aile Hukuku, Beta, 21. Bask., İstanbul 2019*, s.86.

Müftülere evlendirme yetkisi verilmesi gerektiğini uzun zamandır savunduğu için imdiye kadar hariç tutulan ders kitabının güncel versiyonunda ise, *ömuftü önünde nikâh ilkesinin kabul edilmesi ile e lere hukuk seçme de il sadece nikâh memuru seçme imkân, tan, nacakt, rö* ifadesiyle, bu geli menin isabetli bulunduğ u kâ ,da dökülmektedir³⁰.

Cumhuriyet Halk Partisi, mensubu yüz yirmi be milletvekilinin imzasıyla, 7039 Sayılı Kanunla müftülere evlendirme yetkisi tanınmasını, iptal edilmesini, Anayasa Mahkemesi'nde dava etmiştir. Te son güncel gelişme de, Anayasa Mahkemesi'nin, mezkûr iptal talebini, 6.12.2018 tarihli içtihadıyla reddetmesidir. İptal davası, dilekçesinde, özetle, evlenme törenine dinî nitelik kazandırılmaması, Anayasa'nın 174'üncü maddesinin 4'üncü bendine aykırı oldu ve müftülere evlendirme yetkisi tanınması, Anayasa'nın 136'ncı maddesini ihlâl ettiğ i ileri sürülmüştür. Son anılan Anayasa maddesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özel kanununda gösterilen görevleri yerine getireceğ i öngörülmesine karşın, dava konusu kuralla, müftülükler, özel kanununda gösterilmeyen görev verildiğ i gerekçesi aktarılmıştır. Esasen, bu dava dilekçesinde, din ve inanç özgürlüğüne ölçsüz müdahalede bulunulduğ una dayanılm, tır.

Anayasa Mahkemesi ise, laiklik ilkesinin ihlâl edilmediğ i, müftülere bu yetkinin tanınmasını bilakis din özgürlüğü nü koruyucuğ i lev üstlendiğ i, din ve vicdan özgürlüğü ü alan,nda yaygın ve mü terak ihtiyaçları, karışlanmasını, kolaylaştırarak bu uygulamanın e itlik ilkesine aykırı, görülemeyeceğ i gerekçelerini ayrıntılı, kaleme alarak, iptal talebini oybirliğ iyle reddetmiştir.

B. Medenî Hukukun Temel İlke ve Kurallar, Çerçevesinde 6.12.2018 Tarihli Anayasa Mahkemesi İçtihadının Değ erlendirilmesi

Müftülerin evlendirme memurları arasına katılmaması, her ne kadar normlar hiyerarşisine ve *ratio legis*özenilmemesi bakımından tenkit edilse de; sosyal boyutta, elzem ihtiyaç gidermesi noktasında yerinde yasal adımı ekinde nitelenmektedir. Bu nitelirmede, inanç özgürlüğüne, orantılı, fakat ço unluk imtiyazlı müdahalede bulunulduğ u dü ünülmektedir. Yasa koyucunun dinî ve resmî nikâh merasimlerini birleştirmen alternatifi sunması, takdire ayan değ erlendirilebilir. Yine de bu e ilimin başlangıç olduğ unu dile getirmeyen, Türkiye Cumhuriyeti'nde yaayan tüm inançlar, destekleyici genileme yönünde umut yertmeyen, yalnızca Anayasa'ya tâbi vatandaşların ço unluğunun Müslüman olması odaklanan mezkûr Anayasa Mahkemesi içtihadı, eleştirilebilir. Anayasa Mahkemesi'nin 6.12.2018 tarihli içtihadının, bilhassa gerekçelendirilmesi, normlar hiyerarşisine aykırı, k bir yana, medenî hukukun temel ilke ve kuralları, ölçüsünde kritik edilebilir.

Anayasa Mahkemesi'nin anılan içtihadında Sünnî Müslüman ço unluğ a iaret eden dört cümle bulunur. Dört defa birbirini tekrar eden ibareler öyle sıralanabilir:

öTürk Medenî Kanunu'nun 143'üncü maddesinde ifade edilen evlenmenin dinî töreni ise toplumun büyük bir ço unluğ u tarafından resmî evlilik i lemleri gerçekleştirildikten sonra ayrıca yapılmaktadır; öta ra te kilat, olan müftülükler evlendirme memurluğ u yetkisi verilerek toplumun büyük ço unluğ unu olu turan slâm dinine mensup bireylerin resmî evlilik i lemleri ö; ötoplumun büyük ço unluğ unu olu turan slâm dinine mensup bireylerin inançları, í ö; ötoplumun büyük bir ço unluğ unu meydana getiren slâm inancına sahip bireylerin í ö.

Anayasa Mahkemesi'nin müftülük makamıyla ilgili mevzu bahis içtihadında, *ötoplumun büyük ço unluğ unu olu turan slâm dinine mensup bireylerö* ibaresi tekraren kaleme alınmakla, Sünnî Müslüman ço unluğ a odaklanıld, , a ikârdır. Anayasa'nın 24'üncü maddesinde ifadesini bulan, Türk Medenî Kanunu'nun 341'inci maddesinin son fıkrasında teyit edilen inanç/din seçme ve seçilen inanc./dini pratik etme (ya ama) özgürlüğü yönünden, Sünnî ço unluk d, ,nda kalan inanç mensupları,na seslenilmemesi, onları, hiç anılmaması, aslında ço unluğ a iltimas yapılmamasıdır.

Kanun yaparken, bir dinin bir boyutunu/mezhebini tekil eden büyük ço unluğ un öncelikli dikkat alınması, hukuka uygun bulunabilir. Yine de, Anayasa'nın 10'uncu maddesinde ifadesini bulan ve Türk Medenî Kanunu'nun 8'inci maddesinde tekrar edilen genellik ve e itlik ilkeleri, , ,nda, ço unluğ un ihtiyaç, giderilirken, azınlı, ,n benzeri beklentisini sıraya koymak hukuk devletinin takdiridir. E itlik ilkesi, hukuk düzeninin

³⁰HATEM, Hüseyin: Aile Hukuku, On iki Levha, 7. Baskı, İstanbul 2019, s.31. Ayrıca bkz. ER NÇ, s.303.

s,n,rlar, içinde haklara ehil olmada e itlik, ehillere e it ölçüde muamele edilmesidir³¹. Hukuk düzeninin, hak ehliyetini haiz olanlar aras,nda ay,r,m yapmamas,, pozitif anlamda koruma kayg,s, olmad,kça, hak ehliyetine sahip tüm sùjelere e it davranmas,d,r. K,sacas,, ayn, hukukî durumda olanlar aras,nda, e itlik gözetilirken, sadece kamu yarar,nda kayna ,n, bulan hakl, nedenle ay,r,m yap,labilir³². Müftülere evlendirme yetkisi tan,nd, ,nda, Sünnî Müslüman ço unlu un kamu yarar, gere i hakl, nedenle kay,r,ld, , dü ünülebilir.

Sünnî olmayan Müslümanlar, örne in slâm dinine mensup Aleviler ve iiler dikkate al,nd, ,nda, Anayasa Mahkemesiönin *ötoplumun büyük bir ço unlu unu meydana getiren slâm inanc,na sahip bireylerö* ibaresi eksik bulunabilir. Çünkü ö *slâm inanc,na sahip bireylerö*, s,r,f Sünnileri de il, Sünnî olmayan Müslümanlar, da kapsar. Oysa müftülere evlendirme yetkisinin tan,nmas,yla, olaylar,n büyük ço unlu unda, slâmön di er boyutlar,ndan ziyade, kural olarak Sünnilere hitap edildi i söylenebilir³³. Tüm inanç ve dinlere sayg,l, olsa da neticede Sünnî odakl, müftülük makam,n,n evlendirme memuru atanmas,ndan bahsederken, ö *slâm inanc,na sahip bireylerö* tamlamas,n,n ye lenmesi, slâm inanc,na sahip bireyleri, Sünnî Müslümanlardan ibaretmî çesine, sehven s,n,rl, lanse edebilir. Kurgusal olarak tersi dü ünüldü ünde, Anayasa Mahkemesi, Müftülöklere evlendirme yetkisi verilmezken s,r,f Cem evlerine evlendirme yetkisi verilmesini hakl, buldu u bir karar,nda, *ötoplumun büyük ço unlu unu olu turan slâm dinine mensup bireylerö* ibaresini tekraren kaleme alsayd,, bu sefer de, ayn, birey grubunu Alevilere hasretmi olurdu ki, görüldü ü üzere aksi tutum da ele tiriye lay,k olurdu. Kural olarak Sünnî odakl, müftülük makam,n,n evlendirme memuru atanmas,n, isabetli bulurken, Anayasa Mahkemesi literatüründe, ö *slâm inanc,na sahip bireylerö* tamlamas,n,n yinelenerek tercih edilmesi, slâm inanc,yla müftülük makam,n,n özde le mesi imaj,n, yaratabilir. Müftülere evlendirme yetkisi tan,nmas,nda Anayasaöya ayk,r,l,k bulunmad, ,n, gerekçelendirirken, *ötoplumun büyük bir ço unlu unu meydana getiren slâm inanc,na sahip bireylerö* ibaresi sadece Sünnilere hasredilmî çesine istenmeyen izlenim yaratabilir ki böylesine slâmiyetöe ba l, birey telakkisinde Sünnî olmayan Müslümanlar,n, meselâ Alevilerin ve iilerin göz ard, edilmesi, yüksek mahkeme üslubunda ço ulculukla ço unlukçuluk aras,nda karma aya sebep olabilir. Her hâlde, Anayasa Mahkemesi içtihad,nda, gerekçe mertebesinde, dinî ço unluk odakl, böylesine ibarenin tekraren kaleme al,nmas, hukukî kriti e aç,kt,r.

Türk Medenî Kanunuönun 143üncü maddesinin 2üncü f,kras,ndaki ödinî nikâh,n ancak resmî nikâhtan sonra yap,labilmesi kural,ö, müftülere evlendirme yetkisi verilmekle ihlâl edilmi tir³⁴. Anayasa Mahkemesiönin Türk Medenî Kanunuönun 143üncü maddesini, lehe gerekçe saymas, ironi te kil etmektedir. Zira normlar hiyerar isinin adeta bekçisi konumundaki Anayasa Mahkemesi, müftülere evlendirme yetkisi veren özel kanunun ihlâl etti i genel kanun maddesini, hem de bu genel kanun maddesi Anayasa kalkan,nda korundu u hâlde, lehe gerekçe farz etmi tir.

Türk Medenî Kanunuönun 143üncü maddesinin 2üncü f,kras,, evlenmenin resmî ve dinî törenlerinin, öncelikle, heterojen yap,da, apayr, kalmalar,n,; ayr,ca, kronolojik boyutta artarda dizilmelerini emreder³⁵. Oysa müftülere evlendirme yetkisi tan,nd, ,nda, evlenmenin dinî ve resmî törenleri, zaman, mekân ve otorite yönlerinden çok yönlü birle tirilmi tir. Müftülere evlendirme yetkisi tan,nmas,yla, Türk Medenî Kanunuönun 143üncü maddesinin 2üncü f,kras,, taban tabana z,t gözükmetedir. Zaten *Roman-Germen Hukukuönun* ve laiklik ilkesinin temel normlar,ndan biriyle, müftülere evlendirme yetkisi tan,nmas,n, amaç birli inde aç,klamay, denemek, hukuk tekni ini de zorlayabilir. Belki, müftülere evlendirme yetkisi tan,nmas,n,, *Anglo-Saxon Hukukuönun* ve sekularizm ilkesinde ara t,r,mak müsait olabilirdi.

³¹YÜKSEL, Reyhani Sera: öTürk Medenî Kanunu Bak,m,ndan Kad,n Erkek E itli iö, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2014, 18(2), s.181.

³²GÖREN, Zafer: öGenel E itlik lkesiö, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Ara t,r,malar, Dergisi, 2016, 22(3), s.3281, 3282.

³³Diyanet leri Ba kanl, ,nda Sünnî boyut içinde telakki edilen Hanefilik ö retisinin bask,n oldu u yönünde bkz. SARIKAYA, s.270, 271, 284, 285. Ayr,ca bkz. KUTLU, s.126.

³⁴ÖZEL, öMüftülöklere Nikâh K,yma Yetkisinin Verilmesiö, s.21, 22. Ayn, yönde bkz. TÜZÜNER, s.38-58, 50, 51, 67. EN, age.

³⁵TÜZÜNER, s.70.

Türk Medenî Kanunu'nun 143üncü maddesinin 2üncü fıkrası, svîçre Medenî Kanunu'nun³⁶ 97üncü maddesinin 3üncü fıkrası, na tekabül etmektedir. svîçre Medenî Kanunu'nun 97üncü maddesinin 3üncü fıkrası,, ngilizce dilinden çeviriye göre, *öMedenî merasimden önce hiçbir dinî evlenme merasimine izin verilmez (No religious wedding ceremony is permitted prior to the civil ceremony)ö*; Fransızca lisan,ndan tercümeyle göre, *öDinî evlenme medenî evlenmeden önce olamaz/yapılamaz (Le mariage religieux ne peut précéder le mariage civil)ö* eklindedir. Müftülere evlendirme yetkisi tanımlamakla artı, evlenme akdinin kurulu unda, yetkili evlendirme memurlar, bakımdan, svîçre veya Fransa gibi ülkelerin benimsediği medenî evlilik sistemi terk edilir; kanunun yetkilendirdiği evlendirme memurlar, noktasında, ngiltere veya spanya gibi ülkelerde uygulanan benzeri medenî evlilik sistemine adanır. Anayasa Mahkemesi'nin, 6.12.2018 tarihli içtihadında, Türk Medenî Kanunu'nun 143üncü maddesinin 2üncü fıkrası,na mehzatında de inmemesi önemli eksiktir.

Müftü tarafından 2018/1 Sayılı Genelge uyarınca gerçekleştirilen evlendirmenin, dinî tören tekil etmediği söylenemez. İlgili genelgeye göre nikâh merasimi, doğrudan olarak, slâmın gerektirdiği hadis ve dualarla benzeri sonlanmaktadır. Bu genelgenin bazı ekleri, önce Arapça, sonra Türkçe dilindedir. Müftü tarafından gerçekleştirilen evlenme merasiminde, evlenmenin dinî ve resmî törenleri, e zamanla yürütülerek kaynağını kaybetmektedir³⁷. Anayasa Mahkemesi'nin, müftüleri evlendirme memurlar, arasına katmakla ihlâl edilen medenî kanun fıkrası,na,, yani Türk Medenî Kanunu'nun 143üncü maddesinin 2üncü fıkrası,na,, iptal talebini ret gerekçesi ekinde kullanılması,, medenî hukuk tekniğinin nezdinde alegori ekinde betimlenebilir.

Anayasa Mahkemesi'nin, *Lautsi ve Diğerleri talyaya Karşı*, (*Lautsi and Others versus Italy*) içtihadı³⁸, bu içtihadta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından dile getirilmeyen ve ima edilmeyen yabancı gerekçelerle anılması, yanlı, anlamalara sebep olabilir. Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *Lautsi ve Diğerleri talyaya Karşı*, içtihadı,na,,

ösa figürünün sınıflarda aslında olması,na çok unluk dini olan Hristiyanlar, ,na okul ortamında baskın bir görünürlüğe sahip olması, anlamına geldiğini kabul etti öö; öAncak Mahkeme bu durumun tek başına çok ululuk ilkelerinden uzaklaşma ve ideolojik ağırlama anlamına gelmediğini sonucuna ulaştı, öö cümleleriyle özetlese de, bu özetin, mezkûr içtihadla çakışık, an tek tarafı,, ideolojik ağırlama,na,,

Aslında okul/sınıfta duvarına haç/çarmak,na gerilimi peygamber resmi asılması,na izin vermekle müftülere evlendirme yetkisi tanımlamak, ortaklaşa inanç özgürlüğü ünü ilgilendirmektedir. Duvara haç asılması,, ideolojik ağırlama,na tekil etmeyen pasif simgeye tolerans göstermek anlamına gelir ki burada, devlet, inanç özgürlüğü ünü, edilgen tutum sergilemektedir. Oysa çok unluk dininin baskın boyutunu tekil eden Sünnî Müslümanlara resmî sayılan dinî törenle evlenme alternatifini tanıyan, ayn, ülkede yaayan dinî inanç veya din mensupları,na benzeri imkân, sunmamak, inanç özgürlüğü ünü aktif yönünü ilgilendirmekte olup, bu defa devlet, etken davranmakta ve kamu yararını, gerekçesiyle efektif seçim yapmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *Lautsi ve Diğerleri talyaya Karşı*, içtihadı,, Vatikanın zaferi ekinde lanse edilmiş tir ve en önemlisi akademik ele tiri dalgası, provoke etmiştir. Olumlu ele tiri arasında aslında bu çalınma, may, ilgilendiren, çok ululuk u runa gerçekleştirilen en sekülerizm feragatinde tarafsızlık, ,na (*neutrality*) korunması,na,, dır. Böylesine içtihadlar,na tarafsızlık, ,na korunması, üzerine inandırılması zorunludur. Din, devletin homojen kalması,na, sa layan ideolojik de er oldu unda, mahkemenin bu kurucu de ere, devletin takdiri marjında saygı duyması,, nötr bakış açısı,na,,³⁹

Lautsi ve Diğerleri talyaya Karşı, içtihadı,na giden yolda, sadece talya ve sonradan talya yanına katılan devletler, çok unlukça seçilen dinin Hristiyanlığı,na tekabül etmesini, savunmaları,na adeta direği mertebesinde kullanmış tır. Oysa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi,

³⁶Le Conseil fédéral: öCode Civil Suisseö, <https://www.admin.ch/ch/f/rs/c210.html> (Accessed April 27, 2019). Le Conseil fédéral: öSwiss Civil Codeö, <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/201801010000/210.pdf> (Accessed April 27, 2019).

³⁷TÜZÜNER, s.65-70.

³⁸European Court of Human Rights: öLautsi and Others versus Italyö, 30814/06, 18 March 2011, <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-104040&filename=001-104040.pdf> (Accessed March 16, 2019).

³⁹ZUCCA, Lorenzo: öLautsi: A Commentary on a decision by the ECtHR Grand Chamberö, *International Journal of Constitutional Law*, Published on 7 January 2013, 2013, 11(1), p.218, 221, 222, 225, <https://doi.org/10.1093/icon/mos008> (Accessed March 19, 2019).

kendi de erlendirmesinde, talyaada bask,n dinî ö retinin Hristiyanl,k oldu unu tali vaziyette dikkate alsa da, bu gerekçeye a ,rl,k verilmemesi gerekti ini sal,k vermi tir. Hatta *Lautsi* ve Di erleri talyaya Kar , içtihad,nda, mahkemenin de erlendirmesi k,sm,nda, Norveç ve Türkiye Cumhuriyeti örnek verilir. An,lan ülkelerin tarihinde, ilkinde Hristiyanl,k, ikincisinde slâm, ba rolü oynad , için tarih ve ahlâk bilgisi derslerinde, bu devletlerin takdir marj, kabul edilir. Yoksa Avrupa nsan Haklar, Mahkemesi, bask,n dinî inanca mensup ço unlu un, hak ve özgürlükler yönünden kay,r,lmas,n, asla onaylamad , gibi; içtihatlarda, mahkemelerin, ço unluk dini gerekçesine, esasl, mertebede a ,rl,k vermesini de tasvip etmez. Hatt, zat,nda içtihat gerekçelendirmesinde, ço unluk taraf,ndan benimsenen dinden, aslî mertebede yararlan,lamamas,, bu olgudan tali vaziyette istifade edilebilmesi, *Lautsi* ve Di erleri talyaya Kar , içtihad,n,n özü dâhi say,labilir.

Avrupa nsan Haklar, Mahkemesi, devletin din propagandas, yapmas, (*proselytism*) ile dinlere kar ,l,kl, tolerans göstermesi aras,nda ay,r,m yapmakla yans,zl , temin eder⁴⁰. Hatta *Lautsi* davas,na, talya yan, s,ra, sonradan kat,lan Bulgaristan, Ermenistan, Güney K,br,s ve Yunanistan gibi ülkeler, ösekularizm kar ,t, ittifak (*alliance against secularism*)ö eklinde betimlenmi tir. Öyle ki, bu davada talya ve onun yan,na kat,lan di er devletler, Ortodoks ve Katolik Hristiyanlar,n stratejik ittifak,nda sekularizm kar ,t, militan tav,r sergilemi tir. Çünkü bu içtihatdaki talyan taraf, stratejisi, komünizmin din dü man, politikas,n,n kar ,s,nda yer almakt,. Her hâlde ço unluk dini (*majority religion*), Avrupa nsan Haklar, Mahkemesi'nin aslî de il, tali (*supplementary*) gerekçesidir⁴¹. K,sacas,, Anayasa Mahkemesi'nin, ço unluk dini gerekçesine, tali de il, aslî fonksiyon arz etmesi, yüksek mahkemenin tarafs,zl , n, zedeleyebilece i gibi, Avrupa nsan Haklar, Mahkemesi taraf,ndan da benimsenen gerekçelendirme yöntemi de ildir.

IV. LOZAN ANLA MASISI VE MUKAYESEL HUKUK PERSPEKT F NDE MÜFTÜLER N EVLEND RME MEMURLARI ARASINA KATILMASI

Hukuk devletinin, e itlik ve laiklik ilkeleri çerçevesinde, hem dinî, hem de dinî olmayan inanç çe itlili ine sayg,l, tutum sergilemesi elzendir. Devlet, dindar ve dindar olmayan ki ilerin seslerini senkronize dinlemelidir. Belirli dini veya inanc, seçenler yahut bunlar,n hiçbirini tercih etmeyenler huzurunda, hak ve borçlar,n simetrisi bozulmamal,d,r⁴². Evlendirme memurlu u yetkisi bah edilirken de, Lozan Anla mas, ve mukayeseli hukuk izdü ümünde inanç özgürlü ü tart ,labilir. Bu perspektifte, öncelikle, Türkiye Cumhuriyeti'nin medenî nikâh akdi konusundaki milletleraras, taahhüdüne k,saca de inilir. Di er taraftan, 6.12.2018 tarihli Anayasa Mahkemesi içtihad,n, tenkit ederken çizilen çerçeve, ngiliz Aile Hukuku mukayesesiyle beslenebilir. Böylece, Türkiye Cumhuriyeti'nin medenî nikâh akdi konusundaki milletleraras, taahhüdü yan, s,ra, ngiliz Aile Hukuku'nun ayn, konuyu düzenleme tarz, dikkate al,narak, yak,n gelece e yönelen temennilerde bulunulabilir.

A. Türkiye Cumhuriyeti'nin Medenî Nikâh Akdi Konusundaki Milletleraras, Taahhüdüne K,sa Bak,

Türkiye Cumhuriyeti'nin medenî nikâh akdi konusundaki milletleraras, taahhüdü, kurulu dönemine, bilhassa cumhuriyetin ilân,n,n hemen öncesine denk gelmektedir. Bu taahhüdün tarihi temellerinin anla ,lmas, ad,na, ayn, konunun Osmanl, mparatorlu u dönemindeki dinami ine göz at,labilir.

Osmanl, mparatorlu u döneminde, gayrimüslimler,

⁴⁰SCHLÜTTER, Birgit: öCrucifixes in Italian Classrooms: Lautsi v. Italyö, European Human Rights Law Review, 2011, Iss.6, p.89, 90, https://www.researchgate.net/publication/256029663_Case_Analysis_-_Crucifixes_in_Italian_Classrooms_Lautsi_v_Italy (Accessed April 2, 2019).

⁴¹PUPPINCK, Grégor: öThe case of Lautsi v. Italy: a synthesisö, Article presented at the Eighteenth Annual International Law and Religion Symposium, Religious Freedom in a Pluralistic Age: Trends, Challenges and Practices, 2-4 October 2011, International Centre for Law and Religion Studies, Published on 3 November 2011, J. Reuben Clark Law School, Brigham Young University, p.10, 28, https://www.religlaw.org/content/blurb/files/ARTICLE_LAUTSI_PUPPINCK_English_BYU_Law_Review.pdf (Accessed March 16, 2019). PUPPINCK, Grégor: öLautsi v. Italy-An Alliance Against Secularismö, Published in L'Observatore Romano on 28 July 2010, p.6, <https://7676076fde29cb34e26d-759f611b127203e9f2a0021aa1b7da05.ssl.cf2.rackcdn.com/eclj/ECLJ-LautsiVItaly-crucifix-case-20110315.pdf> (Accessed March 19, 2019).

⁴²ZUCCA, p.221, 223.

õOsmanl, teamül hukukuna uygun olarak ... nikâhlar,n, kendileri için salâhiyetli ruhanî önünde akdettirmi tir. Evlenecek erkek gayrimüslim Osmanl, ise, kay,t muamelesi her hâlde ve her yerde salâhiyetli ruhanî memurlar taraf,ndan vesikaya müsteniden yap,l,rd,ö⁴³.

İgili din adamlar, kendilerine takdim edilen beratlarla, nikâh, bo anma, drahoma, çeyiz, iddet ve nafaka konular,nda kendi dinî hukuklar,n, uygulard,. Gayrimüslimlerle ilgili üzerinde ihtilaf bulunmayan nadir alanlardan biri, evlenme ve bo anma konusunda yetkinin tamamen ruhanî liderlere b,rak,lmas,d,r⁴⁴. Osmanl, mparatorlu uında, aile hukuku çerçevesinde, dinî çe itliliklere yönelik sayg, ve ho görü malumdur. Gayrimüslimlerin kendi dinî önderleri huzurunda nikâh akitlerinin resmîyet kazanmas,, 1881 y,l,na tekabül eden Sicilli Nüfus Nizamnamesi ile teyit edilmi ve 1917 y,l,na denk gelen Aile Hukuku Kararnamesiñe kadar aral,ks,z sürmü tür⁴⁵.

Lozan Anla mas,⁴⁶, 42ınci maddesinde, gayrimüslim vatandaş lar,n aile ve ki iler hukukundan do an ihtilaflar,n,n nas,l çözülece ini düzenlemektedir. Bu maddenin ilk f,kras,nda, Türkiye Cumhuriyeti, gayrimüslim az,nl,klar,n, aile ve ahs,n hukuku ihtilaflar,n,, kendi örf ve âdetlerine göre çözmelerine müsaade eder. kinci f,krada, bu konuda komisyon kurulmas, kararla t,r,l,r. Üçüncü f,krada ise, Türkiye Cumhuriyeti, gayrimüslimlerin ibadet yerleri yan, s,ra mezarl,klar,n, koruyaca ,n, vaat eder.

Osmanl, mparatorlu uından Türkiye Cumhuriyetiñe geçi te, kendi dinlerine özgü nikâh merasimlerini o zamana de in serbestçe tatbik etmi az,nl,klar, bu serbestiden mahrum kalm, t,r. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti, mülga Türk Kanunu Medenisi uyar,nca, resmî nikâh, dinî ö elerden ay,klad, ve hem Müslüman, hem de gayrimüslim vatandaş lar,n, dinî unsurlardan ar,nd,r,lm, resmî nikâhtan, ayn, ko ullarda faydalanmas,n, bekledi. Bu beklentiye Lozan Anla mas,ña ayk,r, bulan Yunanistan, Milletler Cemiyetiñe ba vurdu. Milletler Cemiyeti ise, Yunanistanın an,lan ba vurusunu incelemi ; Türk Kanunu Medenisiñi yürürlü e koyan laik Türkiye Cumhuriyetiñin Lozan Anla mas,ın, 42ınci maddesini ihlâl etmedi i sonucuna ula m, t,r⁴⁷.

Türk Medenî Kanunuñun hiçbir dinî referans bar,nd,rmayan resmî nikâh,, Müslümanlara ve gayrimüslimlere ayn, ekilde hitap etti i için, gayrimüslim cemaatler, Osmanl, mparatorlu u dönemindeki resmî kabul gören dinî nikâh imkânlar,ndan feragat etmi tir. Müftülere nikâh k,yma yetkisi verilince, Türkiye Cumhuriyeti vatandaş , gayrimüslimler de, kendi dinî makamlar,na benzeri yetkinin tan,nmas, talebinde bulunabilir. Bu talep kar ,s,nda, müftülerin dinî nikâh de il, resmî nikâh merasimi yerine getirdi i sav, gerçek d, , kal,r⁴⁸. Müftülere evlendirme yetkisi tan,n,nca, gayrimüslim vatandaş lar aleyhine e itlik bozulmu tur çünkü Hristiyan ve Musevî din adamlar,na evlendirme memurlu u yetkisi verilmemi tir⁴⁹.

Lozan Anla mas,ın, 42ınci maddesinin 2ınci f,kras,, hiç uygulama alan, bulmam, t,. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti, gayrimüslimlerden, resmî say,lan dinî nikâh serbestilerinden feragat etmelerini beklerken, Müslümanlara k,yasla ayr,mc,l,k yapmam, t,⁵⁰. Müftüler evlendirme memurlu u yetkisiyle donat,l,nca, söz konusu f,kran,n uygulanmas,n, gereksiz k,lan denge ortam,n,n sars,ld, , iddia edilebilir.

⁴³JAESCHKE, Gotthard: õTürk Hukukuında Evlenme Akdinin ekliö, BERK N, Necmettin M. (Çev.), s.400, 401, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/96522> (ET. 10.4.2019).

⁴⁴ÇINAR, Tuba: õTanzimat Sonras, Gayrimüslim Osmanl, Vatandaş lar,n,n Aile Hukuku: Evlenme ve Bo anmaö, Avrasya ncelemeleri Dergisi (*Journal of Eurasian Inquires*), 2018, VII(2), s.108, 109. KENANO LU, Macit: Osmanl, Millet Sistemi: Mit ve Gerçek, Klasik Yay,nlar,, stanbul 2004, s.245. Ayn, yönde bkz. KAMA, Sezen: õOsmanl, Hukukuında Evlilik Akdi ve Söz Konusu Akdin 1869 Tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesiñe Göre Osmanl, Tabiiyetine Etkisiö, stanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuas,, 2013, 71(1), s.698.

⁴⁵KAMA, s.697, 698.

⁴⁶Ba vekâlet Müdevvenat Müdüriyeti: õLozan Sulh Muahedenamesinin Kabulüne Dair Kanunlarö, Üçüncü Tertip, C. 5, T. 11.9.1931, Necmi stikbal Matbaas,, stanbul 1931, <http://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3-Lozan13-357.pdf> (ET. 12.5.2019).

⁴⁷ÖZEL, õMüftülükler Nikâh K,yma Yetkisinin Verilmesiö, s.22.

⁴⁸ÖZEL, õMüftülükler Nikâh K,yma Yetkisinin Verilmesiö, s.22.

⁴⁹ÖZEL, Sibel: õMüftü Nikâh, Toplumuna Bölerö, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/798434/Muftu_nik_hi_toplumuna_boler__SiBEL_OZEL_yazdi.html (YT. 8.9.2017; ET. 10.4.2019).

⁵⁰KÖKTA ATICI, Nilgün/BÜYÜKBA , Hakk,: õLozan Anla mas,, Dinî Az,nl,klar ve D, li kiler Boyutuö, Ardahan Üniversitesi ktisadî ve darî Bilimler Fakültesi Dergisi, 2016, S.3 (Nisan), s.6.

Lozan Anla mas,ın, n 42ınci maddesine, yine Lozan Anla mas,ıyla birlikte, 24.7.1923 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti ile onun kar ,s,nda Britanya mparatorlu u, Fransa, talya, Japonya, Yunanistan, Romanya, S,rp-H,rvat-Sloven devletinden olu an alyans aras,nda akdedilen kamet ve Salâhiyeti Adliye Hakk,nda Mukavelenameın⁵¹ 16ınc, maddesi eklenmelidir. Bu maddeye göre, Türkiye Cumhuriyeti, ki iler, aile ve miras hukuklar, aç,s,ndan, kendi vatanda lar,na nas,l muamele ediyorsa kar , akit ülkelerin vatanda lar,na da ayn, ekilde muamele etmeyi üstlenmektedir.

Yaln,z Lozan Anla mas,ın, n 42ınci maddesine göre de il, yine Lozan Anla mas,ın, n eklerinden olup, kabulüne dair kanunlar aras,nda yer alan kamet ve Salâhiyeti Adliye Hakk,nda Mukavelenameın 16ınc, maddesi uyar,nc,a da, Türkiye Cumhuriyeti,nde müftülere evlendirme memurlu u yetkisi tan,n,nc,a, art,k Türkiye Cumhuriyeti vatanda , gayrimüslimlerin de kendi dinî makam özde lerine benzeri yetkinin bah edilmesi talebinde bulunmas, ihtimal dâhilindedir.

B. ngiliz Aile Hukuku,nda Kay,tl, Bina ve Evlendirmeye Yetkili Ki i Kavramlar, Sayesinde Baz, Dinî Nikâh Merasimlerinin Resmî Say,lmaz,

Türkiye Cumhuriyeti,nde, müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,lmaz,yla, Sünnî Müslüman vatanda lar lehine, resmî ve dinî nikâh merasimlerinin harmanlanmas, alternatifinin sunulmas, üzerine, resmî nikâh konusundaki dengenin, Sünnî olmayan Müslüman ve gayrimüslim vatanda lar aleyhine, imdilik bozuldu u söylenebilir. Çünkü Sünnî Müslüman vatanda lar, müftü huzurunda, dinî ve resmî nikâh merasimlerinin e zamanl, birle mesi avantaj,ndan yararlanabilirken, Sünnî olmayan Müslüman ve gayrimüslim vatanda lar benzeri ihtiyar, haiz de ildir. Sünnî olmayan Müslümanlar ve gayrimüslimler, Türk Medenî Kanunuın 143ıncü maddesinin 2ınci f,kras,na göre, evlenmenin dinî törenine ihtiyaç duyuyorlarsa, bu gereksinimlerini resmî nikâh merasiminin ard,na ötelemek zorundadır. Evlenmenin dinî ve resmî merasimlerinin senkronizasyonu onlar için henüz mümkün de ildir. Oysa Birle ik Krall,k topraklar,nda, sadece Hristiyanl, ,n de il, mezhep çe itlili i gözetilerek, ba ka dinlerin dinî nikâh merasimlerinin dâhi, resmî say,lmaz, mümkündür. Evlenmenin dinî ve resmî törenlerinin kombine edilmesi (*combined*) talepleri, baz, yasal artlar sa land,kça, ngiliz Aile Hukuku,nda kar ,lanmaktadır.⁵²

Evlenme merasimine geçmeden önce, Birle ik Krall,k topraklar,nda, Yahudi *Beth Din* (*Jewish Beth Din*); Evlilikle İgili Roman Katolik Kilisesi Mahkemesi (*Matrimonial Tribunal of the Roman Catholic Church*) ve Müslüman İriyat Konseyi (*Muslim Sharia Council*) isimli makamlar,n yabanc, hukuk olarak dinî hukuk uygulay,p karar verdi i belirtilmelidir.⁵³

Müslüman İriyat Konseyi d ,nda, Londra, *Birmingham, Bradford, Manchester ve Nuneaton* ehirlerinde 2000ı y, llardan bu yana hizmet veren Müslüman Tahkim Mahkemeleri (*Muslim Arbitration Tribunals*) bulunmaktadır.⁵⁴ Bu çerçevede, evlenme sözleşmesi, gerek devlet, gerek dinî organizasyonlar önderli inde akdedilebilir.⁵⁵

⁵¹TBMM: öLozan Sulh Muahedenesinin Kabulüne Dair Kanunlarö, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf (ET. 10.4.2019).

⁵²*Birmingham Merkez Camisi S,n,rl, Trustö (Birmingham Central Mosque Limited Trust)*, kendi akdetti i nikâh,, ne salt slâmî nikâh (*Islamic Nikah*), ne de salt medenî evlenme (*civil marriage*), slâm nikâh, ile kay,tl, medenî seremoninin kombinesi (*Islamic Nikah & Registered Civil Ceremony Combined*) olarak tan,mlar. Bilgi için bkz. Birmingham (Central) Mosque Trust Ltd., öMarriage Registration Procedure-Islamic Nikah & Registered Civil Ceremony Combinedö, https://centralmosque.org.uk/wp-content/uploads/2017/06/936_Marriage-Procedure.pdf (Accessed Mai 20, 2019). öBaz, camiler, medenî kay,t ve nikâh hizmetini ayn, anda sunarö cümlesiyle ayn, yönde bkz. ISMAIL, M. Imam: Muslim Cultural Awareness Course, The University of Sheffield, April 2017, p. 29, https://www.sheffield.ac.uk/polopoly_fs/1.701049!/file/Muslim_culture_training_book_2017.pdf (Accessed Mai 20, 2019). Ayr,ca bkz. TÜZÜNER, s.21.

⁵³SANDBERG, Russell: öİslam and English Lawö, Law and Justice, Published by The Edmund Plowden Trust, Y. 2010, Iss.164, p. 1-6, 19, n. 27, 101, https://www.researchgate.net/publication/308539445_Islam_and_English_law (Accessed April 1, 2019). OBE, David Hodson: The Islamic Marriage in the Context of the Practice of English Family Law, The International Family Law Group, April 2015, p.3, 4, 8, n. 1, 27, <https://www.davidhodson.com/userFiles/islamicmarriageconundrum2.pdf> (Accessed April 1, 2019). BERESFORD, Sarah: öSeeking Secularism: Resisting Religiosity in Marriage and Divorce - A Comparative Study of England and Americaö, Web Journal of Current Legal Issues, 2011, Iss.3, p.7, 9, 11, <http://eprints.lancs.ac.uk/52299/1/WJCLI.pdf> (Accessed April 1, 2019).

⁵⁴NAMAZIE, Maryam: Sharia Law in Britain: A Threat to One Law for All and Equal Rights, Published by One Law

Resmî evlili i olu turan dinî seremonide, sadece Anglikan (*Anglican*) kilisesine münhas,r etkinlikten bahsedilmez; Yahudi veya Kuveyk,r (*Quaker*) inançlar, kadar, slâm ölçe inde de geçerli çe itililik sa lanmaktadır. Roman Katolik, hatta *scientology* kilisesi, Müslüman camileri (*Muslim mosques*) yan, s,ra az say,da eyh ve Hindu mabetleri (*Sikh and Hindu temples*), resmî evlili e hizmet eden dinî motifler aras,nda say,labilir⁵⁶.

ngiliz Aile Hukuku^{nda}, dinî mabetlerin yöneticileri taraf,ndan, dinî mabetlerin yak,n,ndaki uygun mekânlar, resmî kabul gören dinî nikâh k,y,lmas, için, bina olarak kay,t ettirilebilir. Dinî nikâh,n resmile mesinde, kay,tl, evlilik (*registered marriage*), kay,tl, bina (*registered building*) ve evlendirmeye yetkili ki i (*authorised person*) terimleri ön plandadır⁵⁷. ngiliz Hukuku^{nda}, evlenmenin eklinin tâbi oldu u kanunlar öyle s,ralanabilir: öncelikle, 1986 Aile Hukuku Yasas, (*Family Law Act 1986*)⁵⁸; ard,ndan, 1949 Evlenme Yasas, (*Marriage Act 1949*)⁵⁹ ve 1855 badet Yeri Kay,t Yasas, (*Places of Worship Registration Act 1855*)⁶⁰.

Evlili in varl,k kazanmas,na ek olarak ispat edilmesinde ara t,r,lan kay,tl, bina ve evlendirmeye yetkili ki i kavramlar, 1949 Evlenme Yasas,ın, 26 (1) (a) bendinde ve 41-44 aras, alt ba l,klar,nda düzenlenmektedir. 1949 Evlenme Yasas,ın, alt ba l,k 26 (1) (a) bendindeki, ÷evlenecek ki ilerinin kabul etti i ve uygun gördü ü ekil ve seremoniye göre kay,tl, bina içinde evlilik (*marriage in a registered building according to such form and ceremony as the persons to be married see fit to adopt*)ö ibaresi önemlidir. Bu ibareye göre, baz, camilerin yamac,ndaki binalar, kaydetme ve bu camilerin yöneticilerini (*the chairman of the mosques*) yani imamlar,n, sertifikaland,rarak evlendirme yetkisiyle donatma yoluyla erâf nikâh,n öñü Birle ik Krall,kta aç,kt,r⁶¹.

Yetkili ki i huzurunda, resmî nikâh dinî törenle akdedildi inde, taraflar u cümleyi kurar: *öBen, ki inin ismi ve soyad,, seni evlili e adanm, (wedded) kar,m veya kocam kabul ediyorum (do take)*ö⁶². 1949 Evlenme Yasas,ın, 53-66 aras, alt ba l,klar,nda, yetkili ki i taraf,ndan kay,tl, binada akdedilen evlenmenin ekline dair ayr,nt,lara de inilmektedir. Meselâ, kayd, kabil evlilikler s,ralan,r; evlilik kay,t defterinin kullan,lmas, ve saklanması, tarif edilir; yanl, kay,tlar,n düzeltilme yolu gösterilir; her türlü kay,t doküman,n,n ilgili sicillere postayla gönderilmesi aç,klan,r. Özellikle, ayn, yasan,n 55 say,l, alt ba l, ,nda, kay,tl, bina, iki ahit, kay,t defterini imza zorunlulu u ve k,y,lan nikâh,n matbu formu ilgili otoriteye derhal bildirilmesi düzenlenmektedir.

V. ÖNER LER N SUNULMASI

Bu çal, ma sayesinde elde edilen veriler , , ,nda, iki çe it öneride bulunmak imkân dâhilindedir. Öncelikle, yasa koyucuya, Anayasa-Türk Medenî Kanunu-Nüfus Hizmetleri Kanunu ahengine odaklanmas,; daha do rusu an,lan normlar aras,ndaki uyumu yeniden tesis etmek ad,na müdahalede bulunmas, önerilecektir. kincisi, Sünnî olmayan Müslüman ve gayrimüslim vatandaşlar,n resmî ve dinî evlenme merasimlerinin e zamanl, kar ,lanmas,na yönelik ihtiyaçlar, tart, maya aç,lacakt,r.

Müftülere evlendirme yetkisi tan,nmas,yla, Türk Medenî Kanunu^{ın} 143^{üncü}

for All, London 2010, p.9, http://www.onelawforall.org.uk/wp-content/uploads/New-Report-Sharia-Law-in-Britain_fixed.pdf (Accessed April 1, 2019).

⁵⁵WINFIELD, Holly: Marriage: A review of the documented state of the union in England, Civitas: Institute for the Study of Civil Society, February 2016, p.2, 5, <http://www.civitas.org.uk/content/files/marriageareviewofthedocumentedstateoftheunioninengland.pdf> (Accessed April 1, 2019).

⁵⁶CRETNEY, Stephen M./MASSON, Judith M./BAILEY-HARRIS, Rebecca: Principles of family law, Sweet&Maxwell, Seventh Edition, London 2003, prg. 1-043, 1-038, 1-040, n. 27. EEKELAAR, John: Family Law and Personal Life, Oxford University Press, First Edition, Oxford 2006, p. 162, 163, 166, 167, 169.

⁵⁷SANDBERG, p. 1-6, 19, n. 27, 101. OBE, p. 3, 4, n. 1.

⁵⁸The National Archives: öFamily Law Act 1986ö, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/55/pdfs/ukpga_19860055_en.pdf (Accessed April 1, 2019).

⁵⁹The National Archives: öMarriage Act 1949ö, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1949/76/pdfs/ukpga_19490076_en.pdf (Accessed April 1, 2019).

⁶⁰The National Archives: öPlaces of Worship Registration Act 1855ö, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1855/81/pdfs/ukpga_18550081_en.pdf (Accessed April 1, 2019).

⁶¹GRILLO, Ralph: Muslim Families, Politics and the Law: A Legal Industry in Multicultural Britain, Ashgate, First Edition, Surrey/England 2015, p.49.

⁶²CRETNEY/MASSON/BAILEY-HARRIS, prg. 1-038, 1-040, n.27.

maddesinin 24ncü f,kras, ile Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun 224ncü maddesinin 24ncü f,kras, aras,nda ortaya ç,kan çat, ma giderilmelidir. Çünkü sonra gelen özel kanunla, Anayasa kalkan,nda korunan genel kanun maddesinin ihlâl edilmesi normlar hiyerar isini bozmaktadır.⁶³ Oysa iki ihtimalden biri seçilebilirdi: Anayasa'n, n 1744ncü maddesinin 44ncü bendi korumas,ndaki Türk Medenî Kanunu'nun 1434ncü maddesinin 24ncü f,kras,na müdahale edilebilirdi veya ilgili genelgede evlenmenin dinî ve resmî törenlerinin öncelik sonral,k s,ralamas,na ve kronolojik ayr, mas,na özen gösterilebilirdi.⁶⁴

İlgili genelgede evlenmenin dinî ve resmî törenlerinin öncelik sonral,k s,ralamas,na ve kronolojik ayr, mas,na özen gösterilmedi i, e zamanl,l, ,n tercih edildi i a ikârd,r. Art,k bu konu özelinde normlar hiyerar isinin yeniden in as, ad,na, Türk Medenî Kanunu'nun 1434ncü maddesinin 24ncü f,kras,ndaki ödinî nikâh,n ancak resmî nikâhtan sonra yap,labilmesiö kural,, ökanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru huzurunda gerçekle meyen dinî nikâh töreninin Türk Medenî Hukuku huzurunda yok say,ld, ,n,n ihtar edilmesiö yöntemle seyreltilebilir. Böylece, Anayasa ve genel kanun maddesi ile özel kanun maddesi aras,ndaki uyum yeniden yakalanabilir.

Teklif edilen yöntemde, pek tabii ki, dinî nikâh töreni ihtiyarî olup, tören eklini, kanunun yetkilendirdi i evlendirme memurunu seçerek müstakbel e ler belirlemektedir. Bununla birlikte, ökanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru huzurunda gerçekle meyen dinî nikâh töreninin Türk Medenî Hukuku huzurunda yok say,ld, ,n,n ihtar edilmesiö sayesinde, basitçe yokluk yapt,r,m, yinelenir ki, böylesine kanun maddesi yazma tekni i, evlenmenin dinî ve resmî törenlerinin e zamanl, yap,lmas,na engel te kil etmez.

Art,k aile cüzdan,na, evlenmenin dinî töreninin yolunu açan adeta pasaport veya vize eklinde yakla ,lmas,, mazide kalm, t,r. Zira müftü huzurunda ve yönetiminde evlenmenin dinî ve resmî merasimleri birle tirilince, ki burada her iki çe it töreninin kombinesi söz konusudur, aile cüzdan, takdim edilmeden, daha törenin ba ,, hatta ortas, dâhi dinî ö elerle bezelidir. u hâlde, önerilen yöntemi yasala t,r,mak noktas,nda, Türk Medenî Kanunu'nun 1434ncü maddesinin 24ncü f,kras, öyle de i ebilir: ödinî nikâh töreni ihtiyarî olup, tören ekli, kanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru seçilerek belirlenir. Dinî tören kanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru önünde ve yönetiminde gerçekle mezse evlenme yokturö. Böylece Anayasa'n, n 1744ncü maddesinin 44ncü bendi kalkan,nda sakl, tutulan k,s,m, reform geçirmi olsa da, devrim mahiyetini lay,k,yla ilelebet koruyacaktır. Amaç, vatanda lara evlenmenin dinî törenini yasaklamak de ildi; onlar,n resmî evlenmeden mahrum, özellikle kad,nlar,n evlilik hukukundan do an haklar,ndan yoksun kalmas,na mani olmaç,. Üstelik tavsiye edilen ödinî tören kanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru önünde ve yönetiminde gerçekle mezse evlenme yokturö cümlesi, 1434ncü maddenin 24ncü f,kras,na yerle ti inde, yine evlenmenin geçerlili inden bahseden 34ncü f,krayla harmoni korunmaktadır.

Türk Medenî Kanunu'nun 1434ncü maddesinin 24ncü f,kras, yerine *de lege ferenda* önerilen ödinî nikâh töreni ihtiyarî olup, tören ekli, kanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru seçilerek belirlenir. Dinî tören kanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru önünde ve yönetiminde gerçekle mezse evlenme yokturö f,kras,, müftü yönetiminde dinî ve resmî törenlerin harmanlanmas,yla akdedilen evlenmeye kucak açt, , gibi; vatanda lar,n, bilhassa kad,n ve çocuklar,n, s,r,f dinî nikâhla yetinilmesi yüzünden, resmî evlenme akdiyle kavu ulan mühim medenî haklardan vareste kalmamas,n, da temin etmektedir.

Normlar hiyerar isinin yeniden in as,n,n ard,ndan, Türkiye Cumhuriyeti'nin milletleraras, taahhüdü ve anayasal ilkeleri çerçevesinde beliren ikinci öneri konusuna s,ra gelmi tir. Dikkat çekilmelidir ki, Türkiye Cumhuriyeti vatanda , Hristiyan ve Yahudilerin, ayr,ca Sünnî olmayan Müslümanlar,n evlenmenin dinî törenine eri imi, Sünnî Müslümanlar,n ayn, imkâna kavu mas,na nazaran daha zahmetlidir. Sünnî olmayan Müslümanlar ve gayrimüslimler, Türk Medenî Kanunu'nun 1434ncü maddesinin 24ncü f,kras,yla ba l, vaziyette, ancak resmî törenden sonra, dilerlerse dinî törene ula abilirken; Sünnî Müslümanlar, resmî ve dinî törenlerin müftü huzurunda harmanlanmas, avantaj,yla ödüllüdür. Sünnî olmayan Müslümanlar ve gayrimüslimler, Türk Medenî Kanunu'nun 1434ncü maddesinin 24ncü f,kras,na göre, evlenmenin dinî törenine ihtiyaç duyuyorlarsa, bu gereksinimlerini resmî nikâh

⁶³ÖZEL, ödMüftülüklere Nikâh K,yma Yetkisinin Verilmesiö, s.21, 22. Ayn, yönde bkz. TÜZÜNER, s.50, 51, 67.

⁶⁴TÜZÜNER, s.67, 68.

merasiminin ard,na ötelemek zorundadır. Oysa Sünnî Müslümanlar böylesine ötelemeyle ba l, olmad,klar, gibi, her iki tören eklinin pe i s,ra de il, müftü yönetiminde senkronize yerine getirilmesi imkân,yla adeta imtiyazlıdır.

Lozan Anlaşması'nın 42'nci maddesine ek olarak, kamet ve Salâhiyeti Adliye Hakkında Mukavelename'nin 16'ncı maddesi, Anayasa'nın 10 ve 24'üncü maddelerinde ifadesini bulan ve Türk Medenî Kanunu'nun 8 ve 341'inci maddelerinde güçlendirilen e itlik ilkesi ile inanç/din seçme ve seçilen inanc./dini pratik etme (ya ama) özgürlü ü çerçevesinde, Sünnî olmayan Müslüman ve gayrimüslim vatandaşlar, n resmî ve dinî evlenme merasimlerinin e zamanla, kar ılanması,na yönelik ihtiyaçlar, tart, maya aç,ktır.

Mevcut hukukî konjonktürde, Sünnî Müslüman vatandaşlar, dilerlerse, evlenmenin resmî ve dinî törenlerinin senkronize kar ılanması,na, il ve ilçe müftülükleri vas,tas,yla eri ebilirken; ayn, veya benzeri imkân,, Sünnî olmayan Müslüman ve gayrimüslim vatandaşlar haiz de ildir. Daha do rusu, Sünnî olmayan Müslüman ve gayrimüslim vatandaşlar, evlenmenin resmî ve dinî törenlerinin kombine edilmesi ihtiyar,na sahip olmad,klar, için, isteseler de dinî nikâh merasimlerine, ancak resmî törenin ard,na erteleyerek ula abilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde, müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,lıması,yla slâm'ın Sünnî boyutu lay,k,yla tatmin edilmiştir. E itlik ve inanç özgürlü ü izdü ümünde, Türk Aile Hukuku, resmî kabul edilen dinî nikâh merasimi çerçevesini genişletirken, uygun sosyolojik, ekonomik, politik ve diplomatik artılar oluşturma, di er dinler yan, s,ra, slâm'ın Sünnilik d, ındaki boyutlar,na, meselâ Alevilik i ve ilik i de dikkate alabilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde, slâm'ın Sünnî boyutu aç,s,ndan, müftüye; Sünnî olmayan Müslüman ve gayrimüslim vatandaşlar, n inançlar,, özellikle Alevilik, ilik, Hristiyan ve Yahudilik bakım,ndan, hangi dinî statüler özde se veya denkse, bu dinî statü özde lerinin de, resmî evlendirme memurlar, aras,na kat,lıması, talep edilebilir. Aslında bu talebin temeli, zaten 7039 Sayılı Kanun'un 6'ncı maddesiyle çoktan at,ılmış, t.. Belki de, kanun koyucu, müftülerin evlendirme memurlar, aras,na katmakla, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlar, gayrimüslimler yan, s,ra Sünnî olmayan Müslümanlar, n da özde hak talep edebileceklerini tahmin etmiştir. Söz konusu talep ileri sürülürse, kabulü, sadece Lozan Anlaşması'nın 42'nci maddesi uyarınca de il, kamet ve Salâhiyeti Adliye Hakkında Mukavelename'nin 16'ncı maddesine göre de, ayrıca Anayasa'nın 10 ve 24'üncü maddelerinde ifadesini bulan ve Türk Medenî Kanunu'nun 8 ve 341'inci maddelerinde teyit edilen e itlik ilkesi yan, s,ra inanç/din seçme ve seçilen inanc./dini pratik etme (ya ama) özgürlü ü yönünden de tart, ılabilir.

VI. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nde müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ılması,, 2017 y,il, sonunda gerçekte en yasal gelişme olarak, kadın ve çocu un korunması, noktasında isabetli adım telakki edilebilir. Bu vesileyle, s,rf dinî nikâh huzurunda e iyle birlikte yaşam, kadın yan, s,ra böylesine fiilî birliktelikte dünyaya gözlerini açm, çocu un aile hukuku kaynaklı hakları,ndan k,smen veya tamamen mahrum kalması,na direnilebilir.

Müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,ılması, yönünde, öncelikle, 7039 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda De i iklik Yap,ılması,na Dair Kanun marifetiyle, 5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu de i miştir. Ard,ndan, Evlendirme Yönetmeli i'nde De i iklik Yap,ılması,na Dair Yönetmelik sayesinde, Evlendirme Yönetmeli i tadil edilmiştir. çileri Bakanlık, ın 30.11.2017 tarihli ve 132911 sayılı, oluru, evlendirme memurlu u yetkisinin il ve ilçe müftülerine tan,ınd, , hususunu yinelemiştir. çileri Bakanlık, ın an,ılan oluru üzerine, Diyanet çileri Bakanlık, , il ve ilçe müftülerine hitaben, Resmî Nikâh Yetkisi Hakkında 2018/1 Sayılı Genelge yay,ımlam, tır.

Aç,ıklanan yasal sirkülasyon neticesinde, müftü yönetiminde kurulan evlenme akitlerinde tatbik edilen tören, dinî ve resmî karmasıdır. Resmî Nikâh Yetkisi Hakkında Genelge uyarınca tatbik edilen evlendirme, dinî ve resmî merasimlerin (e zamanla,) kombinesidir. 2018/1 Sayılı Genelge mucibince ika edilen merasimde, evlenmenin dinî ve resmî törenleri (senkronize) harmanlan,ır. Söz konusu genelge merkezinde iki farklı törenin kombine (senkronize) edilmesi, Anayasa'nın 174'üncü maddesinin 4'üncü bendini ve Türk Medenî Kanunu'nun 143'üncü maddesinin 2'nci fıkrasını, ihlâl eder. Özel kanunla, ne Anayasa, ne de genel kanun ihlâl

edilebilir.

Normlar hiyerar isinin yeniden in as, ad,na Türk Medenî Kanunuğunun 143üncü maddesinin 2üncü f,kras, yerine *de lege ferenda* teklifte bulunulur. Önerilen yöntemde, pek tabii ki, dinî nikâh töreni ihtiyarî olup, tören eklini, kanunun yetkilendirdi i evlendirme memurunu seçerek müstakbel e ler belirler. Bununla birlikte, ökanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru huzurunda gerçekle meyen dinî nikâh töreninin Türk Medenî Hukuku huzurunda yok say,ld, ,n,n ihtar edilmesiö sayesinde, basitçe yokluk yapt,r,m, yinelenir ki, böylesine kanun maddesi yazma tekni i, evlenmenin dinî ve resmî törenlerinin e zamanl, yap,lmas,na engel te kil etmez.

Art,k aile cüzdan,na, evlenmenin dinî töreninin yolunu açan adeta vize veya pasaport ekinde yakla ,lmas,, mazide kalm, t,r. Teklif edilen yöntemde, resmî ve dinî törenlerin kronolojik ayr, mas,na ve art arda s,ralanmas,na dayal, mevcut sistem, kanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru huzurunda gerçekle meyen dinî evlenme merasiminin yoklu unun ihtar edilmesiyle seyreltilir. Türk Medenî Kanunuğunun 143üncü maddesinin 2üncü f,kras,na yerle mesi ümit edilen iki cümle öyledir: öDinî nikâh töreni ihtiyarî olup, tören ekli, kanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru seçilerek belirlenir. Dinî tören kanunun yetkilendirdi i evlendirme memuru önünde ve yönetiminde gerçekle mezse evlenme yokturö. Böylece, Anayasaın,n 174üncü maddesinin 4üncü bendi kalkan,nda korunan k,s,m reform geçirse de, devrim misyonunu lay,k,yla ilelebet yerine getirecektir. Üstelik tavsiye edilen iki cümle, 143üncü maddenin 2üncü f,kras,na yerle ti inde, yine evlenmenin geçerlili inden bahseden 3üncü f,krayla harmoni korunmaktadır.

Birle ik Krall,k topraklar,nda, Yahudi *Beth Din*, Evlilikle İgili Roman Katolik Kilisesi Mahkemesi ve Müslüman eriat Konseyi isimli yarg,lama makamlar,, yabanc, hukuk olarak dinî hukuk uygulay,p karar vermektedir. Müslüman eriat Konseyi d, ,nda, önemli kentlerde, 2000di y,llardan bu yana hizmet veren Müslüman Tahkim Mahkemeleri bulunmaktadır. Evlenme, gerek devlet, gerek izinli dinî organizasyonlar önderli inde akdedilebilir. Resmî evlili i olu turan dinî seremoni, çe itlilik arz eder; Anglikan kilisesine münhas,r de ildir. Yahudi, Ortodoks ve Kuveyk,r inançlar, kadar, Roman Katolik, hatta *scientology* kilisesinin, ayr,ca Müslümanlara ek olarak Hindular,n dinî nikâh seremonileri resmî evlilik seviyesinde tan,nabilir.

ngiliz Aile Hukukuında, 1949 Evlenme Yasas,ın,n 26 (1) (a) bendi yan, s,ra, 41-44 ve 53-66 aras, alt ba l,klar,, dinî mabetlerin yöneticileri taraf,ndan, dinî mabetlerin yak,n,ndaki uygun mekânlar,n, dinî ve resmî nikâh,n kombine sunulabilmesi için, bina olarak kay,t ettirilmesini sa lamaktadır. Öyle ki, dinî nikâh,n resmile mesi, kay,tl, binada, evlendirmeye yetkili ki i huzurunda gerçekle en kay,tl, evlilik sayesinde.

Mukayese olarak sunulan ngiliz Aile Hukuku, Lozan Anla mas,ın,n 42üncü maddesine ek olarak, kamet ve Salâhiyeti Adliye Hakk,nda Mukavelenameının 16ünc, maddesine bak, aç,s,n,, seçilen dini pratik etme (ya ama) özgürlü üne çevirebilir. Mevcut hukukî konjonktürde, Sünnî Müslüman vatandaş lar, dilerlerse, evlenmenin resmî ve dinî törenlerinin e zamanl, kar ,lanmas,na, il ve ilçe müftülükleri vas,tas,yla eri ebilirken; ayn, imkân,, Sünnî olmayan Müslüman ve gayrimüslim vatandaş lar haiz de ildir. Daha do rusu, Sünnî olmayan Müslümanlar ve gayrimüslimler, ihtiyaç duyarlarsa, evlenmenin dinî merasimine, Türk Medenî Kanunuğunun 143üncü maddesinin 2üncü f,kras,yla ba l, vaziyette, ancak resmî törenden sonra kavu abilirken; Sünnî Müslümanlar, dinî töreni evlenmenin resmî töreninin ard,na ötelemek zorunda de ildir, resmî ve dinî merasimlerin müftü huzurunda harmanlanmas, avantaj,yla ödüllüdür.

Lozan Anla mas,ın,n 42üncü maddesine ek olarak kamet ve Salâhiyeti Adliye Hakk,nda Mukavelenameının 16ünc, maddesi, ayr,ca Anayasaın,n 10 ve 24üncü maddelerinde ifadesini bulan ve Türk Medenî Kanunuğunun 8 ve 341üncü maddelerinde teyit edilen e itlik ilkesi ile inanç/din seçme ve seçilen inanc,/dini pratik etme (ya ama) özgürlü ü çerçevesinde, Sünnî olmayan Müslüman ve gayrimüslim vatandaş lar,n resmî ve dinî evlenme merasiminin e zamanl, kar ,lanmas,na yönelik ihtiyaçlar, tart, maya aç,kt,r. Asl,nda bu tart, may,, müftüleri evlendirme memurlar, aras,na katan 7039 Say,l, Kanun ba latm, t,r. Belki de, kanun koyucu, müftüleri evlendirme memurlar, aras,na katmakla, Türkiye

Cumhuriyeti vatanda , gayrimüslimler yan, s,ra Sünnî olmayan Müslümanlar,n da özde hak talep edebilece ini tahmin etmi tir.

Her hâlde, müftülerin evlendirme memurlar, aras,na kat,lmas,yla slâmın Sünnî boyutu lay,k,yla tatmin edilmi tir. E itlik ilkesi ve inanç özgürlü ü, ayr,ca Türkiye Cumhuriyetiinin medenî nikâh akdi konusundaki milletleraras, taahhüdü izdü ümünde, resmî kabul edilen nikâh merasimi çemberi geni letilirken, uygun sosyolojik, ekonomik, politik ve diplomatik artlar olu tukça, di er dinler yan, s,ra, slâmın Sünnilik d, ndaki boyutlar, da dikkate al,nabilir. Türkiye Cumhuriyetiinde, slâmın Sünnî boyutu bak,m,ndan, müftüye; Sünnî olmayan Müslüman ve gayrimüslim vatanda lar,n inançlar,, özellikle Alevilik, ilik, Hristiyan ve Yahudilik aç,s,ndan, hangi dinî statüler özde se/denkse, bu dinî statü özde lerine/denklerine, evlenmenin resmî ve dinî törenlerini harmanlama yetkisi kanunla tan,nabilir.

KAYNAKÇA

- AKINTÜRK, Turgut/ATE , Derya: Türk Medenî Hukuku, Cilt: II, Aile Hukuku, Beta, 21. Bask., stanbul 2019.
- AKYOL, Taha: öMüftü Nikâh,ö, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/muftu-nikahi-40612802> (YT. 17.10.2017; ET. 13.3.2019).
- AYBEY, Salih: öMüftülüklere Gelen Evlilikle İgili Sorunlar,n Çözümünde Dinî Dan, manl, ,n Rolüö, Uluslararası, Sosyal Ara t,rmalar Dergisi, 2016, 9(44), s. 1327-1332.
- BERESFORD, Sarah: öSeeking Secularism: Resisting Religiosity in Marriage and Divorce - A Comparative Study of England and Americaö, Web Journal of Current Legal Issues, 2011, Iss. 3, p.1-19, <http://eprints.lancs.ac.uk/52299/1/WJCLI.pdf> (Accessed April 1, 2019).
- CRETNEY, Stephen M./MASSON, Judith M./BAILEY-HARRIS, Rebecca: Principles of family law, Sweet&Maxwell, Seventh Edition, London 2003.
- ÇINAR, Tuba: öTanzimat Sonras, Gayrimüslim Osmanl, Vatanda lar,n,n Aile Hukuku: Evlenme ve Bo anmaö, Avrasya ncelemeleri Dergisi (Journal of Eurasian Inquires), 2018, VII(2), s.106-152.
- DURAL, Mustafa/Ö ÜZ, Tufan/GÜMÜ , Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku, C. III, Aile Hukuku, Filiz, 14. Bask., stanbul 2019.
- ER NÇ, Muhammed: öDinî Nikâh-Resmî Nikâh Kar ,la t,rmas, ve Müftülere Nikâh Görevinin Verilmesiö, slâm Hukuku Ara t,rmalar, Dergisi, 2017, S.30, s.299-336.
- EEKELAAR, John: Family Law and Personal Life, Oxford University Press, First Edition, Oxford 2006.
- ERDEM, Mehmet: Aile Hukuku, Seçkin, 2. Bask., Ankara 2019.
- GÖREN, Zafer: öGenel E itlik lkesiö, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Ara t,rmalar, Dergisi, 2016, 22(3), s.3279-3301.
- GRILLO, Ralph: Muslim Families, Politics and the Law: A Legal Industry in Multicultural Britain, Ashgate, First Edition, Surrey/England 2015.
- HATEM , Hüseyin: Aile Hukuku, On ki Levha, 7. Bask., stanbul 2019.
- ISMAIL, M. Imam: Muslim Cultural Awareness Course, The University of Sheffield, April 2017, p.1-47, https://www.sheffield.ac.uk/polopoly_fs/1.701049!/file/Muslim_culture_training_book_2017.pdf (Accessed Mai 20, 2019).
- JAESCHKE, Gotthard: öTürk Hukukuında Evlenme Akdinin ekliö, BERK N, Necmettin M. (Çev.), s. 400-431, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/96522> (ET. 10.4.2019).
- L V, Cemil: öGünümüzde mam Nikâh,na Yöneli lerin Gerekçeleri ve Resmî Nikâh le mam Nikâh,n,n F,khî Aç,dan Kar ,la t,r,lmas,ö, Amasya Üniversitesi lahiyat Fakültesi Dergisi, 2013, 1(2), s.163-191.
- NAMAZIE, Maryam: Sharia Law in Britain: A Threat to One Law for All and Equal Rights, Published by One Law for All, London 2010, p.1-34, http://www.onelawforall.org.uk/wp-content/uploads/New-Report-Sharia-Law-in-Britain_fixed.pdf (Accessed April 1, 2019).
- KAMA, Sezen: öOsmanl, Hukukuında Evlilik Akdi ve Söz Konusu Akdin 1869 Tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesiöne Göre Osmanl, Tabiiyetine Etkisiö, stanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuas,, 2013, 71(1), s.673-708.
- KENANO LU, Macit: Osmanl, Millet Sistemi: Mit ve Gerçek, Klasik Yay,nlar,, stanbul 2004.
- KÖKTA ATICI, Nilgün/BÜYÜKBA , Hakk,: öLozan Anla mas,, Dinî Az,nl,klar ve D, li kiler Boyutuö, Ardahan Üniversitesi ktisadî ve darî Bilimler Fakültesi Dergisi, 2016, S.3 (Nisan), s.1-11.
- KUTLU, Sönmez: öDiyanet leri Ba kanl, , ve slâm çi Dinî Gruplarla (Mezhep ve Tarikatlar) li kileriö, Dinî Ara t,rmalar Dergisi (Journal of Religious Studies), 2009 (Ocak-Nisan), 12(33), s.107-127.

- OBE, David Hodson: The Islamic Marriage in the Context of the Practice of English Family Law, The International Family Law Group, April 2015, Page: 1-9, <https://www.davidhodson.com/userFiles/islamicmarriageconundrum2.pdf> (Accessed April 1, 2019).
- ÖZEL, Sibel: öMüftülüklere Nikâh K,yma Yetkisinin Verilmesiö, Baro Birlik Dergisi, 2017, S.30, s.20-22 (ÖZEL, öMüftülüklere Nikâh K,yma Yetkisinin Verilmesiö).
- ÖZEL, Sibel: öMüftü Nikâh, Toplumu Bölerö, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/798434/Muftu_nik_hi_toplumu_boler__SiBEL_OZEL_yazdi.html (YT. 8.9.2017; ET. 10.4.2019).
- PUPPINCK, Grégor: öLautsi v. Italy-An Alliance Against Secularismö, Published in LøOsservatore Romano on 28 July 2010, p.1-8, <https://7676076fde29cb34e26d-759f611b127203e9f2a0021aa1b7da05.ssl.cf2.rackcdn.com/eclj/ECLJ-LautsivItaly-crucifix-case-20110315.pdf> (Accessed March 19, 2019).
- PUPPINCK, Grégor: öThe case of Lautsi v. Italy: a synthesisö, Article presented at the Eighteenth Annual International Law and Religion Symposium, Religious Freedom in a Pluralistic Age: Trends, Challenges and Practices, 2-4 October 2011, International Center for Law and Religion Studies, Published on 3 November 2011, J. Reuben Clark Law School, Brigham Young University, p. 1-38, https://www.religlaw.org/content/blurb/files/ARTICLE_LAUTSI_PUPPINCK_English_BYU_Law_Review.pdf (PUPPINCK, The Case; Accessed March 16, 2019).
- SANDBERG, Russell: öIslam and English Lawö, Law and Justice, Published by The Edmund Plowden Trust, 2010, Iss. 164, p. 27-44, https://www.researchgate.net/publication/308539445_Islam_and_English_law (Accessed April 1, 2019).
- SARIKAYA, Saffet Mehmet: öDiyanet leri Ba kanl, , Yay,nlar,nda Mezhebî Tutum ve E ilimlerö, slâmî Ara t,rmalar Dergisi (Journal of Islamic Research), 2018, C. 29, S. 2, s. 268-287.
- SCHLÜTTER, Birgit: öCrucifixes in Italian Classrooms: Lautsi v. Italyö, European Human Rights Law Review, 2011, Iss.6, p.86-92, https://www.researchgate.net/publication/256029663_Case_Analysis_-_Crucifixes_in_Italian_Classrooms_Lautsi_v_Italy (Accessed April 2, 2019).
- SÜTCÜ, Mehmet Sait: öOsmanl, Devletiönde Müftülük Kurumu: Anadolu Müftüleriö, Tarih Okulu Dergisi, Aral,k 2017, 10, S.32, s. 459-536, <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1167> (ET. 2.4.2019).
- EN, Ersan: öResmî Nikâhö, <http://www.hukukihaber.net/resmi-nikah-makale,5462.html> (YT. 5.10.2017; ET. 13.3.2019).
- TÜZÜNER, Özlem: Müftülerin Evlendirme Memurlar, Aras,na Kat,lmas,, Aristo, 1. Bask,, stanbul 2018.
- UYANIK, Zeki: öMüftülüklere Resmî Nikâh K,yma Yetkisinin Verilmesi ve slâm Hukuku Aç,s,ndan Uygulamada Kar ,la ,labilecek Muhtemel Problemlerö, slâm Hukuku Ara t,rmalar, Dergisi, 2018, S.31, s. 389-413.
- WINFIELD, Holly: Marriage: A review of the documented state of the union in England, Civitas: Institute for the Study of Civil Society, February 2016, p.1-19, <http://www.civitas.org.uk/content/files/marriageareviewofthedocumentedstateoftheunioninengland.pdf> (Accessed April 1, 2019).
- YÜKSEL, Reyhani Sera: öTürk Medenî Kanunu Bak,m,ndan Kad,n Erkek E itli iö, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2014, C. 18, S. 2, s. 175-200.
- ZUCCA, Lorenzo: öLautsi: A Commentary on a decision by the ECtHR Grand Chamberö, International Journal of Constitutional Law, Published on 7 January 2013, 2013, 11(1), p.218-229, <https://doi.org/10.1093/icon/mos008> (Accessed March 19, 2019).

YARARLANILAN WEB S TELEER

- Ayd,n Valili i: öMüftülük Personeli Evlendirme Memurlu u E itimiö, <http://www.kosk.gov.tr/muftuluk-personeli-evlendirme-memurlugu-egitimi-04-08-aralik> (HYT. 12.12.2017; ET. 9.3.2019).
- AYM., E.2014/36, K.2015/51, T.27.5.2015 (RG:10.6.2015, 29382), <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/c03385ce-d1d6-49fd-8393-1382ebd7445f?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (ET. 9.3.2019).
- AYM., E.2017/180, K.2018/109, T.6.12.2018 (RG:23.1.2019, 30664), <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/594d6ee8-d368-4bfe-b19f-2832f2c979cb?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (ET. 15.3.2019).
- Bak,rköy Müftülü ü: öNikâh lemi çin Gerekli Belgelerö, <https://istanbul.diyanet.gov.tr/bakirkoy/Sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=236&MenuCategory=Kurumsal> (HYT. 16.7.2018; ET. 13.3.2019).

- Ba vekâlet Müdevvenat Müdüriyeti: öLozan Sulh Muahedenamesinin Kabulüne Dair Kanunlarö, Üçüncü Tertip, C.5, T.11.9.1931, Necmi stikbal Matbaas., stanbul 1931, <http://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3-Lozan13-357.pdf> (ET. 12.5.2019).
- Birmingham (Central) Mosque Trust Ltd.: öMarriage Registration Procedure-Islamic Nikah & Registered Civil Ceremony Combinedö, https://centralmosque.org.uk/wp-content/uploads/2017/06/936_Marriage-Procudue.pdf (Accessed Mai 20, 2019).
- Diyanet leri Ba kanl,,: öDiyanet leri Ba kanl, ,öndan 2018/1 (69097877-204-E.13744) Say,1, ve 1.2.2018 Tarihli Resmî Nikâh Yetkisi Hakk,nda Genelgeö, https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/N_KAH%20GENELGES_.pdf (ET. 9.3.2019).
- European Court of Human Rights: öLautsi and Others versus Italyö, 30814/06, 18 March 2011, <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-104040&filename=001-104040.pdf> (Accessed March 16, 2019).
- Fatih Müftülü ü: öNikâh lemi çin Gerekli Belgelerö, <https://istanbul.diyamet.gov.tr/fatih/Sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=754&MenuCategory=Kurumsal> (HYT. 12.4.2018; ET. 13.3.2019).
- stanbul Müftülü ü: ö stanbul Müftülü ü Personeline Nikâh lemleri E itimiö, <https://istanbul.diyamet.gov.tr/Sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&contentid=998> (HYT. 8.5.2018; ET. 9.3.2019).
- Kastamonu Müftülü ü: öNikâh lemi çin Gerekli Belgelerö, <https://kastamonu.diyamet.gov.tr/catalzeytin/Sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=nikah-islemleri&MenuCategory=Kurumsal> (HYT. 23.10.2018; ET. 13.3.2019).
- Le Conseil fédéral: öCode Civil Suisseö, <https://www.admin.ch/ch/f/rs/c210.html> (Accessed April 27, 2019).
- Le Conseil fédéral: öSwiss Civil Codeö, <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19070042/201801010000/210.pdf> (Accessed April 27, 2019).
- Mevzuat Bilgi Sistemi: ö5490 Say,1, Nüfus Hizmetleri Kanunu (De i iklik lenmi Hâli)ö, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5490.pdf> (ET. 9.3.2019).
- Mevzuat Bilgi Sistemi: ö7039 Say,1, Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Baz, Kanunlarda De i iklik Yap,Imas,na Dair Kanunö, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/11/20171103-16.htm> (ET. 9.3.2019).
- Mevzuat Bilgi Sistemi: öEvlendirme Yönetmeli i (De i iklik lenmi Hâli)ö, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.859747.pdf> (ET. 9.3.2019).
- Mevzuat Bilgi Sistemi: öEvlendirme Yönetmeli içinde De i iklik Yap,Imas,na Dair Yönetmelikö, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150210-4.htm> (ET. 9.3.2019).
- Milliyet: öEvlenme Kütük Defteri Müftüye Teslim Edildiö, <http://www.milliyet.com.tr/evlenme-kutuk-defteri-muftuye-teslim-adiyaman-yerelhaber-2451540/> (HYT. 7.12.2017; ET. 9.3.2019).
- Rize Valili i: ö l Müftülük Personeli Evlendirme Yönetmeli i E itimiö, <http://www.rizenufus.gov.tr/Haber/Il-Muftuluk-Personeli-Evlendirme-Yonetmeligi-Egitimi-87.html> (HYT. 6.12.2017; ET. 9.3.2019).
- TBMM: öLozan Sulh Muahedenamesinin Kabulüne Dair Kanunlarö, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf (ET. 10.4.2019).
- The National Archives: öFamily Law Act 1986ö, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/55/pdfs/ukpga_19860055_en.pdf (Accessed April 1, 2019).
- The National Archives: öMarriage Act 1949ö, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1949/76/pdfs/ukpga_19490076_en.pdf (Accessed April 1, 2019).
- The National Archives: öPlaces of Worship Registration Act 1855ö, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1855/81/pdfs/ukpga_18550081_en.pdf (Accessed April 1, 2019).
- Türkiye Barolar Birli i: öMüftülük Nikâh,n,n Resmile tirilmesi Toplumü Bölmeü Yöneliktirö, Baro Birlik Dergisi, 2017, S. 30, s. 19, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/muftuluk-nikahinin-resmilestirilmesi-toplumü-bolmeü-yoneliktir-77907> (YT. 26.7.2017; ET. 8.6.2019).